

Strana v palbě.

I.

Ať už je to dobré nebo špatné vysvědčení, může strana národně sociální poctivě říci, že hlavní útoky vládních stran, nejtěžší děla volební agitace byla proti ní soustředěna. Proč právě proti národním socialistům? Sociální demokracie nedostala toho ani padesát procent. Zdají se toho být tři hlavní příčiny:

1. ovšem Beneš, který na mnohé koaliční býčky působí stále ještě jako červený šátek; tito lidé nebudou šťastni, dokud on bude zahraničním ministrem; on nese na svých bedrech největší náklad nenávisti, jaký byl kdy na koho naložen v této zemi; nezáleží na tom, že je to nespravedlivá a špatně informovaná nenávist; nespravedlivá nenávist stejně zuří jako spravedlivá. »Nelíbí se mi, že ho nazývají spravedlivým«, řekl jeden starý Řek, když odevzdával svou střepinku proti Aristidovi. »Nelíbí se nám, že ho nazývají nepostradatelným«, řekli by koaliční politikové, kdyby mluvili upřímně. Útoky na národně sociální stranu měl tedy býti zasazen Beneš: mělo býti lidu ukázáno, že tento stálý ministr všech vlád se pohybuje v prostředí veskrze prohnílé. Vše, co špatného bylo říkáno o národních socialistech, mělo dobře zanechatí svou dobře mířenou skvrnu na Benešovi. Dobře třicet procent naší vnitřní politiky za poslední dva roky točilo se, ať tajně nebo zjevně, kolem otázky, má-li Beneš zůstat ministrem.

2. Národně sociální voličstvo je velmi různorodé; jsou tu dělníci, úředníci, zřízenci, malozemědělci, učitelé, živnostníci, různé druhy uniformovaných i neuniformovaných povolání. Je to strana, která dosáhla prakticky cíle, po kterém národní demokracie jen vzdychá: být stranou všennárodní. Není na první pohled patrné, jaké pouto váže tuto pestrou společnost ke straně, a zdá se, že by bylo ještě nejsnáze odloučit této různorodé straně její voličstvo; zdá se, že na tuto stavovskvy nevyhraněnou massu může míti agitace vliv; že je to dav, který je ochoten přelítí se jednou sem, podruhé tam. Řekneme později, že tomu tak není. Ale jistě se zdá snažším odebrati voliče národním socialistům než sociální demokracii.

3. Národně sociální strana je plna lidských chyb; nerostla podle logických pravidel; má v minulosti řadu afér, které je sladko i snadno připomínati. Jde-li o korupční aféry, je škoda každé rány, která padne vedle. Korupční řemeslo nemá nikomu býti činěno lehkým, a je spravedlivo, odpyká-li si národně sociální strana chyby, jichž se dopustila v době, kdy mnozí její malí, do výše toužící lidé považovali politiku za nejrychlejší zvíře, které je donese k obohacení. Ale vládním stranám nejde o spravedlnost, nýbrž o agitaci. Kdyby chtěly být spravedlivé, musily by připomenout, že vyznamenala-li se národně sociální strana největším počtem afér, vyznamenala se také tím, že pro tyto aféry vyloučila ze svých řad největší počet lidí. Mimochodem řečeno, jsou strany pravice, praskající bičem mravního

rozhořčení, nyní v nejlepších stycích s leckterým z těch lidí. V zájmu spravedlnosti by bylo připomenouti, že národně sociální strana se snažila o očistu, jistě daleko svědomitěji, než na příklad strana agrární, která různé formy korupce považuje za své svaté právo. Nikdo neočistí minulost národně sociální strany tak, aby se blýskala; ale je třeba připomenout, že je to minulost, a že lidé, kteří se provinili, živí se nyní už různými soukromými povoláními. V odhodlanosti, s jakou se národně sociální strana zbavila mravně nakažených lidí, je sympatický rys, a má býti na konečném účtu připočten jí k dobru. Není tedy správné dívatí se na to, čím tato strana byla; některé věci odešly s některými lidmi; dívejme se na to, čím jest a čím bude. Až se opět dostane do vlády, uvidíme, do jaké míry se dílo očisty podařilo. V opozici ovšem bývají strany většinou poctivé, protože mají málo příležitosti. Bude jistě národně sociální stranu stát dost námahy, aby si napravila poškozenou pověst; ale je to věc, která stojí za to a která má být sledována se vším úsilím. Bylo by dobře, kdyby tato strana se mohla sejít s inteligencí; není tajemstvím, že mnoho inteligence nad ní upřímně ohrnuje nos a že své hlasy raději dají sociální demokracii, ačkoliv je jim vzdálenější programově, jen proto, že se jim zdá, že se tu pohybují na solidnější půdě. Budiž řečeno slůvko i této inteligenci: kdyby bylo možno, aby národně sociální strana a inteligence se setkaly, bylo by to plodné setkání; pokud se týká vašeho názoru na ni, pamatujte, že strana sama není nic, vše jsou lidé; strana sama nedopouští se ničeho ani čestného ani nečestného; dělají to lidé, kteří ji vedou; ani národně sociální straně nejsou neřesti navždy vrozeny; dopouštěli se jich jednotliví lidé; musíme se ptát, kde jsou ti lidé a co se z nich stalo, mají-li ještě důvěru strany, dotýká-li se jejich hlava dosud hvězd stranického nebe; a musíme se ptát, není-li možno, aby strana bez nich byla lepší.

Národně sociální strana je do velké míry jazýčkem na váze naší politiky. Proto také tolik zájmu o ni. Podle toho, kam se postaví, může posunouti naši politiku trochu více nalevo nebo napravo.

Největší její otázkou je problém vůdcovský. Zajisté, strana má v čele pana Kľofáče. Tento muž není však už v plné aktivitě. Hledá se muž, který by stranu vedl, jako kdysi Stříbrný. Dva lidé se ukazují: Beneš a Franke. Jsou však Beneš a Franke vůdcové jejího typu? Zdá se, že nejsou. Národně sociální stranu založili a udržovali lidé s širáky, vlajíci kravatami a nakroucenými kníry. Kdo si chce připravit chvíli mírného veselí, nechť si představí Beneše nebo Frankeho v tom kroji, který na př. bratru Špatnému padne tak, jakoby se byl v něm narodil. Také je národně sociální lid zvyklý na určitou terminologii, o které není jisto, přeneseli ji dr. Beneš přes své rty. Řekne-li na př. pí. Zemínová, že Svaté stolici bude pomozeno šaraticí, tedy je to řečeno zcela v tradici národně sociálních řečníků. Řečnický způsob dra Beneše daleko není tak obrazný ani tak lidový. Diplomatičností, která přísluší zahranič-

nímu ministru, a ostražitostí, ktorou musí zachovávať muž se složitě obtížnou posicí ve vnitřní politice, byl vychován spíše k takovému druhu vyjadřování: »Řeknu nekompromisně, že v té věci nemohu říci nic určitého.« Mají tedy Beneš a Franke vůbec tu tělesnou teplotu, kterou se až dosud vyznačovali národně sociální vůdcové? Byl jsem se podívat na volební schůzi v Lucerně, a nemohu zatajit, že při řeči Klofáčové mi několikrát bylo, jakobych byl zabloudil na loutkové divadlo; přísahal bych dále, že neřekl ani jednu věc, která nestála už aspoň desetkrát toho týdne v »Českém slově«. A přece, když se objevil, bylo to, jako když přinesou do sálu roztopená kamínka. Byla to národně sociální bytost před národně sociálními bytostmi. Mohou hrát bytosti jiného založení také úspěšnou roli v té straně?

POZNÁMKY

Němci po volbách.

Z německých stran hlavně dvě jsou po volbách velmi smutny; jedna vládní a jedna opoziční: němečtí křesťanští sociálové a němečtí nacionálové. Ztráty strany ministra Mayr-Hartinga nejsou sice katastrofální, ale jsou slušné. Druhá vládní strana německá, Svaz německých zemědělců, měla ztráty daleko menší; stejně němečtí živnostníci, kteří poprvé kandidovali samostatně. Nebyl při volbách poražen aktivismus, myšlenka pozitivní účasti Němců na vládě; o tom svědčí opravdu katastrofální porážka německých nacionálů, strany politické negace. Ale výsledek voleb ukázal zejména křesťanským sociálům, že jejich stoupenci si představují aktivistickou politiku poněkud jinak. Strana německých katolíků se pokouší to omlouvatí nedostatečným tiskem, a jakoby nyní doznávala, že ani ve volbě vedoucích kandidátů neměla šťastnou ruku: postavila totiž v čelo kandidátky v Čechách opata tepelského kláštera, Helmera, aby tak vystrčila fangličku nacionální, neboť p. Helmer jest věru nacionální; jeho projev z války v panské sněmovně zněl silně protičesky, přimlouval se, aby se s Čechy rakouská vláda nemazlila. Ale Helmer jest persona grata jen konservativnímu křídlu, feudálům, kněžím — ne všem —. A tak jeho jméno vyznělo spíše jako zdůraznění toho, na co kladl důraz ministr Harting: na konservativní poslání strany německých katolíků. Ale v této straně bylo mnoho malých lidí, kteří neměli zájem na tom, aby aktivism strany německých katolíků byl jenom konservativní. A tak tito malí němečtí lidé 2. prosince nevolili německé křest. sociály; tím spíše, že strana šla do voleb se špatným svědomím. Když šla do vlády, říkalo se, že bylo to usneseno většinou jediného hlasu. 2. prosince v této straně posílil křídlo těch, kteří by rádi zaměnili politiku vládní za politiku opoziční. Ovšem: Mayr-Harting nebude z těch, by šli z vlády radestně. Je to hezké, utěšují-li se katolíci němečtí, že katolíci čeští dopadli při volbách také špatně, a že ludovcům se vedlo ještě hůře. Ale jest to malá náplast. Skutečnost zůstává, že němečtí křest. sociálové nenašli takovou formu aktivismu, která by došla souhlasu u všech politických německých katolíků. Jde tu o stranu, která v majoritě působila více obtíží, než Svaz zemědělců; jest možno si vypočítat, že strana, která po 2. prosinci ještě více znervosněla, bude dělat nesnáze ještě větší.

Svaz německých zemědělců ztratil, ale ne mnoho. Ne tolik, aby listy německých agrárníků musily sahat k výmluvám, že v horách 2. prosince bylo ošklivě a tak že mnoho jejich lidí nevolilo atd. 2. prosinec ukázal této straně, že se nemusí obá-

vati p. Mayera a Hanreicha. Aktivism německých zemědělců jest zájmový; jako takový obstál 2. prosince.

Překvapení způsobil p. Rosche se svým německým a pracovním souručenstvím. Organisačně bylo těsně před volbami vytvořeno spojením německých demokratů a do té loby nejasné skupiny dr. Roscheho. Němečtí demokraté přinesli do nového podniku agitační sílu četných listů více méně blízkých německé straně demokratické; ale přinesli také chuť hrát znovu roli politickou. Program nové frakce nebyl jasný. Dr. Rosche tu vystoupil jako odpůrce plané politiky fráží, jako odpůrce politické neplodnosti, do níž upadla německá strana nacionální. Přinesl také sympatie severočeských průmyslníků, což znamená peníze, které při volbách nejsou věci poslední. Rosche hlásí se k politickému pozitivismu. Kafka a Kostka rovněž, ale jejich přihlášení se k pozitivní práci nezní již bezvýhradně. Tato nová frakce dosáhla pěkného úspěchu. Odvedla mnoho lidí německé straně nacionální, která jistě dnes drbe se za ušima, že se se svým klubovním předsedou nevyrovnala raději po dobrém, že jej hnala k založení nového podniku politického, tím spíše, že i v této straně jsou jednotlivci, kterým přestává chutnat negativistická politika. Němečtí aktivisté říkají: i úspěch Roscheho jest úspěchem aktivistickým. Pravda. Ale jen z části. Nezapomínejme, že Rosche si představuje aktivism jinak. Blíží se doba, kdy nebude hlavní otázka: aktivism — negativism? Vždyť negativism jest poražen, ale zůstává otázka: jaký aktivism? Aktivism strany min. Mayr-Hartinga se dosti nelíbil. I Roscheho čeká otázka: když pozitivní politika, a to jest konec konců aktivism, tedy jaká pozitivní politika? To bude i interní otázkou pracovního a hospodářského souručenství Kafka-Rosche. Právě tak jako jsou vnitřní spory v německé straně demokratické, jsou velké rozdíly v názorech Roscheho a Kafky. Prozatím úspěch podnítil Roscheho k tomu, že chce vybudovati organisační stranickou síť chce při tom jíti až na Slovensko.

Opravdu poražena jest německá strana nacionální. Nepomohlo jí, že sebrala menší frakce Němců — jako sudetoněmecký Landbund Mayerův — a uhnětla z nich Lidový Německý Svaz. Přes toto spojenectví prohrála. Jest to prostě tím, že německý člověk u nás není revoluční. Jestliže Němci přes různé chyby vládních Němců je celkem pardonovali, pak jest to důkazem, že Němec u nás jest aktivista přirozeností. A takový člověk se nadá získat pro irredentu, a konec konců jej omrzí i negativistické fráze.

U německých hakenkreuzlerů, národních socialistů, bylo znát, že růst jest již zastaven. Což neškodí, neboť tato slizká strana v německém stranictví jen překáží. O jejím socialismu svědčí nejlépe fakt, že nesocialistické listy při povolebních kalkulacích ji počítají k nesocialistům, ne k socialistům. Politický vkus našich Němců ještě povyroste, a strana ing. Junga bude dohasínat.

Německá sociální demokracie se raduje. Získala. Na úkor komunistů i na úkor jiných stran. Ale což jest to platno, když tato strana zůstane ve své politické izolaci, při své neplodné taktice, při svém dogmatismu, ve kterém zapomíná, že dnes socialistická strana jest povinna hájiti zájmy dělníků jinak, než silnými slovy v novinách. Německé sociální demokracii chybí smysl pro konstruktivní politiku. 2. prosinec jí přinesl nové hlasy; ale smyslu pro konstruktivní socialistickou politiku nepřinesl.

V celku vyzněly volby v německém táboře votem, a to votem podmíněným, pro aktivistickou politiku. Dělejte aktivistickou politiku, ale jinou. Sociálnější, říká něm. křest. sociálům 2. prosinec. Aktivistickou politiku, která by více přihlížela k potřebám městských vrstev, říká úspěch frakce dr. Roscheho. 2. prosinec neodmítl aktivism. Ale: klepl ho trochu po prstech.

K. T.

Má jít Anglie zase do »skvělé izolace«?

V poslední době dostal lord Rothermere nového spojence v agitaci proti Baldwinově vládě: Tisk jeho bývalého soupeře lorda Beaverbrooka neustává volati na poplach proti evropskému nebezpečí. Evropa je podle tohoto tisku, k němuž patří hlavně Daily Express a Evening Standard a několik listů ve venkovských městech, plna hořlavin a hlavní úlohou Anglie prý je, přerušiti veškeré svazky s tímto nebezpečným kontinentem. Střední Evropa je zbalkanisována, a cena, kterou měly národy Střední Evropy zaplatit za své osvobození: totiž odhakanisování Balkánu«, nebyla zaplácena: Rakousko i Maďarsko jsou utiskovány Malou Dohodou. Spor mezi Srby a Chorvaty je prý novým ohniskem nepokojů a nebezpečných zápletek, takže plnou pravdu mají výstrahy Lloyda George a Mussoliniho. Prvý před několika dny prohlásil, že »národy světa se řítí přímo do války«, a Mussolini pak upozorňoval své posluchače v závěrečné schůzi italského parlamentu nedávno, že »čím bližší je bouře, tím více se mluví o míru a pokoji. Každý den možno číst o stavbě nových křižníků, submarinů a jiných mírových nástrojů.« (Beaverbrook ovšem nic nemá proti konstrukci těchto »mírových nástrojů« Anglií; jako vždy, dráždí hlavně to, co dělá souseď; děláme-li sami totéž, je to účelné, potřebné a chvályhodné, a jenom špatní lidé mají proti tomu co namítat). Beaverbrookův tisk soudí, že Mussolinimu nutno věnovat pozornost, neboť obyčejně jeho slova znamenají více, než se na prvý pohled zdá. Bolševismus straší stále na severovýchodě Evropy, poměr mezi Německem a Polskem je stále zkalený, mezi Francií a Itálií je napětí, a proto bude nejlépe, nebude-li Anglie nic mít s tímto světem plným zápletek a nebezpečí. Britské impérium je dosti veliké, aby plně zaměstnalo státnický um anglických politiků. Stresemann má prý plně pravdu, stěžuje-li si, že Sir Austen Chamberlain a Briand mu podkopávají doma posici. Porýní mělo být už dávno evakuováno a anglická armáda tam nemá čeho pohledávat.

Ze všech těchto projevů je patrna nechuť jistých anglických kruhů — nejen liberálů a Labour party, ale i určité části konservativní strany — proti Francii a stálá snaha o sblížení s Německem. Je pozoruhodno, jak hluboko je mezi nižší buržoasií zakořeněn odpor k Francii a obdiv Německa i všeho co je německé. Styky s Německem jsou horlivě vyhledávány, příležitostně návštěvy v Německa spontánně oslavovány. Organizuje se výměna dětí, studentů, výpravy do Německa. Každý příznivý hlas o Anglii v německém tisku se zde horlivě a se zadosťučněním registruje. Překládá se horlivě z němčiny, Feuchtwängler, Emil Ludwig atd. Dokonce i výkony německých křižníků za války jsou předmětem sympaticky psaných monografií. Na druhé straně politika Francie je velmi ostře kritisována (nejlépe to ukázal nedávný boj o tak zvanou anglo-francouzskou námořní dohodu, která byla pohřbena snad stejnou měrou pro oposici doma jako na fóru mezinárodním). Různé listy snaží se dokázat, že Francie má nyní větší armádu než v r. 1913, a že státy Malé Dohody a Polsko jsou jakýmsi vasaly Francie, hotovými vrhnouti se na kochokoliv na pouhý pokyn z Paříže. Všechno toto ovšem také jistě nepřispívá k dorozumění a míru a velmi znepokojuje Francii. Je na snadě otázka, co bude, jestliže v příštích volbách konservativní strana prohraje. Anglie však je země tradice a zdánlivě si odporujících paradoxů. Je pravdě nejpodobnější, že by se na zahraniční politice mnoho nezměnilo. Krátká epizoda ministrování Ramsay Macdonalda v r. 1924 ukázalo, že ani levice nemůže měnit směrnice dané situací Anglie, jak byla dána válkou a mírovými smlouvami. Přes agitaci Rothermera a Beaverbrooka zůstává faktem, že dnes je Anglie evropské pevnině mnohem bližší než kdykoliv před tím a že má životní zájem na dalším vývoji Evropy. Proto je také stále patrnější snaha seznámiti se blíž s poměry v různých evropských státech.

—3—

P O L I T I K A

B. Müller:

Dvojitý autonomismus, Hlinka a svatomartinští.

Autonomie, autonomismus jsou slova, která u nás mají již desíletou tradici. Řekneme-li a u t o n o m i e, hned se přenášíme na Slovensko a představujeme si pod tím slovem něco, co dobře nedovedeme vyjádřiti, něco, co jest neurčité, chaotické: politikum, s nímž si dobře nevíme rady a o němž také nevíme, co vlastně v sobě skrývá.

Chaotismus, který je dnes zvláštním znakem slovenského volání po autonomii, nevzniká však na straně těch, jimž je autonomií hrozeno, ale na straně těch, kteří autonomií hrozí. Neboť tito sami dobře nevědí, co autonomií myslí, a jejich autonomistické požadavky jsou každou chvílí jiné. Není autonomismus na straně žadatelů nijak precisován, a odtud onen chaos, zmnožený i jiným méně nevinným voláním po autonomii.

Chceme-li se v chaosu vyznati, musíme se uchýliti k rozlišování. Sami si musíme určití, jaké představy o autonomii zde jsou a kdo které si žádá.

Nejznámější je požadavek autonomie, representovaný slovenskou stranou ludovou (Hlinka). Tato strana opírá se o t. zv. dohodu pittsburghskou, která prý Slovensku zajistila autonomii v rámci československé republiky. Platnost této dohody byla již několikrát dostatečně vyvrácena — ale to nevadí, slovenská strana ludová platnost považuje i dnes za závaznou a bojuje o uzákonění dohody všemi silami. Na tom, konečně, by nic zlého nebylo. Tato dohoda může se státi i programem politické strany, ba tato dohoda by mohla býti vtělena i do ústavy, kdyby se podařilo slovenské straně ludové získati potřebnou 2/5 většinu v parlamentě. Kdyby tedy slovenská strana ludová se snažila touto zákonnou cestou (schválila ústavu zákon bez jakékoliv výhrady!) dojíti cíle, nemohli bychom proti tomu ničeho namítati. Toto právo — změny ústavy — je dáno tomu, kdo získá předepsanou většinu. Ale strana ludová touto cestou nesažší se změny ústavy dosáhnouti, nýbrž dokonce žádá jednotlivce, aby oni ústavu změnili ve smyslu pittsburghské dohody, která — jak luďáci tvrdí — zaručuje Slovensku autonomii. To by byla jedna stránka luďáckého autonomismu. Druhou stránkou jest obsah žádané autonomie. A zde je zmatek mnohem větší. Dosud bylo naší veřejnosti předloženo několik forem této autonomie: jednou se žádá vlastní sněm, jednou zase personální unie, jindy zase zemská správa — prostě těch autonomií v samotné straně ludové je tolik, že i kdyby se některá z nich uskutečnila, vždy by se tvrdilo, že to není ta pravá. Hlinka prohlásil, že zemská správa jest sice krůčkem k autonomii, ale malým. Neřekl však, co chce dále, jakou ta skutečná autonomie má býti. Nevědí-li tedy luďáci, jakou autonomii chtějí, nemůžeme to věděti ani my. Z této jejich neujasněnosti vznikl potom oprávněný názor, že heslo autonomie je jen heslem.

Leč v tomto chaosu přece začíná se od začátku minulého roku rýsovati určitá směrnice, a to jest směrnice Tukova. Jemu a jeho směru jde o jediné: rozdvoujiti tuto republiku. Zatím, co slovenská strana ludová neví, co

autonomií chce, ví to dobre Tukovo křídlo v té straně. To jest vnitřní smysl tukovštiny: odtržení a tedy oslabení. Jest tedy zřejmo, že luďácká autonomie není nijakým produktem ducha slovenského, nýbrž produktem ducha maďarského, případně maďaronského, jemuž záleží právě na tom, aby forma a obsah slovenské autonomie nebyly precisovány. Odtud i onen odpor proti zemské správě, třeba ona skutečně do značné míry požadavek autonomie splňuje. Zemská správa a vůbec každé precisování autonomie jest nebezpečné, jelikož Slovensku dává vědomí jednotnosti, pospolitosti a ohraničení nejen proti zemím historickým, ale i proti Maďarsku. Nezapomínejme na tu skutečnost, že Slovensko nikdy územním celkem nebylo, proti jihu nikdy politických hranic nemělo. Každá uskutečněná autonomie (dnes na př. zemské zřízení) tyto hranice, politické i územní určuje. A v tom vidí Maďarsko největší nebezpečí. Pochopitelně: neboť i kdyby se dnes stalo, že by Slovensko připadlo v Maďarsku, už zde hranice jsou, už zde, třeba jen krátko, bylo vědomí vlastního slovenského území. Proto také Tuka ve svém známém novoročním článku volal po »vacuum juris« a nikoliv po autonomii. On chtěl právně-politický zmatek, nikoliv hranice. Proto i chaotické pojetí slovenské autonomie jest mu milejší než autonomie úplná, ale nějak zregulovaná. Tento maďarsko-maďaronský autonomismus, jemuž slovenská strana ludová dělá štafáž, nechce ani splnění pittsburghské dohody a nechce vůbec žádnou územní, politickou, správní atd. autonomii. Tento autonomismus chce chaos, který by byl v daném případě odstraněn velmi jednoduchým prostředkem: připojením k Maďarsku.

Vedle tohoto autonomismu máme ovšem na Slovensku ještě jeden autonomismus, a to autonomismus skutečně slovenský. Je to autonomismus turčanskosvatomartinský, reprezentovaný druhou slovenskou stranou, slovenskou stranou národní. Tento autonomismus nemá s předcházejícím nic společného. Tento autonomismus je v podstatě tradiční, poctivě slovenský.

Turč. Sv. Martin byl až do převratu sídlem všeho slovenského. Bylo to město, které odolávalo maďarisačnímu náporu, které nikdy z dějin slovenského života vymazáno nebude. V něm sídlila též elita Slovenska, elita jeho literatury, politiky, vůbec všeho, co do převratu na Slovensku slovenského bylo. Ovšem charakter toho, co v Martině sídlilo, byl zvláštní. Zkoncentroval se tam onen duch slovenského národního života, který nikdy by Slovensku byl na nohy nepomohl. Pod vůdcovstvím Hurbana-Vajanského žilo se tam v naději ve spásu, přicházející z Ruska. Žilo se tam ve vědomí, že Slovensko tvoří několik zemanských rodin, žilo se tam v jakémisi národním romantismu, který se v rozhodném okamžiku ukázal neplodným a neschopným akce. Čekali tam Mesiáše. Již koncem let devadesátých ozval se na Slovensku mocný hlas proti této romantické neživotnosti. Byla to Šrobárova hlasistická družina, která dávala se na Slovensko jinak a která už tehdy zcela správně pochopila, že Turč. Sv. Martin nikdy Slovensko neochrání. Boje, které vedli tito mladí proti Martinu, jsou dobře známy. A události ukázaly, že skutečně Sv. Martin dosud slovenská Mekka, nedovedl pro nové Slovensko učiniti nic. Zatím co tito lidé beznadějně skládali v klín ruce, když Rusko válku prohrálo, ozval se slovenský lid v Lipt. Sv. Mikuláši. A převrat zastihl Turč. Sv. Martin v údivu i vědomí prohry všeho minulého. Generace a společnost Martinská byly už jen pouhými

diváky převratu, jenž se udál bez jejich zásahu. Život šel kolem těchto snů a romantiků svou cestou. Turč. Sv. Martin, který kdysi byl jediným centrem slovenského života, dohrál svoji úlohu.

Jenže ten, koho na světě už nic nečeká, se brání i smrti přirozené. Bránil se a brání i Martin. Brání se město, brání se všechny instituce v něm, brání se i politická strana, jejímž programem vlastně je Martin. A to je právě slovenská strana národní. Tato strana jest dědičkou starých ideálů, posledním harcovníkem, který chce vybojovati Martinu jeho starou slávu.

A z tohoto poslání obránce staré a mrtvé věci vyplývá i onen slovenský, skutečně slovenský autonomismus, jež reprezentuje právě slovenská strana národní dnes s básníkem Martinem Rázusem v čele. Není to vlastně ani skutečný autonomismus. Jest to spíše místní patriotismus, jest to kus poctivého slovenského regionalismu, zatrpklého bezohledností osudu, který vyrval těmto lidem a jejich městu otěže událostí z rukou proto, že tyto ruce nebyly schopny vésti národ tam, kam jíti chtěl a musel. Autonomismus slovenské strany národní vyčerpává se dnes jazykovým separatismem, separatismem kulturním. Jeho nenávisť k českému vyplývá jen ze zatrpklosti. Baťko Škultéty, starý martinský bojovník, doufal před časem, že slovenské zemanstvo možno znovu oživit (spolu s Odeschalchim); byl to omyl. Fedor Ruppeldt svou »Koncentraciou Slovenska« snaží se dokázati, že jen Martin může býti hlavním městem Slovenska. Ale všechno to, všechnen ten boj i všechna ta nenávisť proti všemu českému a novému na Slovensku a všechno to rázusovské bolestinství vycházejí z nezměnitelné skutečnosti: že Turč. Sv. Martin, sídlo a ohniště slovenského života předválečného, je dnes městem bez významu, městem, v němž lidé, oddávající se romantickému snění, zapomněli, že život jde jinými cestami než pouhé, byť i krásné, sny. Politickým reprezentantem této nálady jest slovenská strana národní se svým autonomismem a separatismem. Tento autonomismus a separatismus, tradující se od Štúra, Czambela přes Vajanského ke Krčmérymu, vyplývají z toho minulého do turčanskosvatomartinské ideologie uzavřeného Slovenska, které svou úlohu dohrálo a svůj boj prohrálo. Národní strana se stala dědičkou ideálů mrtvých a marně se snaží o jich obživení. Ona dožívá spolu s Martinem zapadající slávu, bojuje beznadějný boj za ideály, pro něž nové Slovensko, Slovensko, vyšlé z požáru světové války a odchované vírem nových myšlenek, už se nikdy nenadchne. Slovenská strana národní dnes hraje na Slovensku úlohu posádky města, které, vidouc se beznadějně ohroženo nepřátelským vojskem na všech stranách, vysílá poslední zbytky svých věrných do boje jen proto, aby zachránilo svoji čest. A korouhev této posádky, na níž jest napsáno heslo autonomie vedle hesla »haleny a krpcov«, vlaje nad hlavami umírajících věrných jen jako symbol a odznak všeho toho minulého, z čeho město slavně a poctivě žilo. Až padne poslední z těchto obránců, nezůstane nám, kteří tuto hrdinskou, ale předem prohranou bitvu přežijeme, než abychom vzdali čest jejich praporu dříve, než jej uložíme do muzea. A potom posoudíme i heslo, za něž tito lidé bojovali: bylo to heslo poctivé, bylo to heslo čestné. Není však naší vinou, že nedovedlo nadchnouti nové generace. Autonomismus strany národní jest autonomismus, k němuž pojí se veliká historie slovenského národa i umění — ale už jen historie... Čest padlým!

NARODNÍ HOSPODÁŘ

Jiří Hejda:

Hospodářské programy politických stran.

VI.

Československá strana národně-socialistická.

Shledati program této strany je opravdu náramně těžká věc, protože snad žádná politická strana nebo skupina neprodělala od převratu u nás tolik různých změn jako strana národních socialistů, kterou ani dnes ještě nelze pokládati za hotový a vykvašený útvar. Neboť je známo i lidem, stojícím stranou interních problémů politické kuchyně z Hvězdy, že po těžkém porodu, který skončil stříbrným řezem, rodička se ještě docela nezotavila — ač na druhé straně je zřejmé, že jí dnes lépe svědčí, než v době, kdy chodila s útěžkem. Programově cítíme — těžko ovšem můžeme dokazovati — zejména v poslední době jakýsi sklon ke středu, a zdá se, že strana národních socialistů chce vyplnit mezeru, která v našem politickém životě zeje už od oné doby, kdy se národní demokracie postavila až příliš doprava. Našemu politickému životu chyběla strana středu jako sůl, národní strana práce vyrostla jistě jen z této potřeby, pocítované všemi lidmi bez rozdílu stavovské příslušnosti, kteří necítili socialisticky, ale přesto měli ještě příliš daleko ke konservativismu tří občanských stran. A strana živnostenská se svým ostentativním stavovstvím, se svojí netajenou nechutí k intelektuálům nemohla tuto mezeru vyplnit.

Ale právě proto, že strana českých socialistů je vlastně stále ještě v kvasu, nemá vyhraněného programu, neboť »Program české strany socialistické« přijatý na osmém valném sjezdu dne 30. března a 1. dubna 1918, který je dosud vlastním podkladem stranické organizace, lze dnes už pokládati jistě tak málo za skutečný program strany, jako lze ho těžko uvést v soulad s různými resolucemi valných sjezdů, na příklad s obsahnou a poutavou resolucí X. sjezdu v Brně 1924. A kdybychom dnes probírali různé projevy vůdčích osobností strany, především poslední projev Klofáčův v senátě, nebo projevy Frankeovy z poslední doby, na příklad jeho polemiku s Englišem, mohli bychom konstruovati opět zcela nový program hospodářský. Rozhodně vidíme, že vývoj československých socialistů jde zleva do středu.

Podívejme se krátce na původní program, jediný to program české politické strany, koncipovaný ještě před převratem, tedy v době, kdy se rodil samostatný český stát, jemuž také v první části ve druhém odstavci věnuje program větu za Rakouska jistě odvážnou: »Český stát má býti vybudován na nejširším základě demokratickém.« Musíme si tedy býti vědomi toho, že strana, která tvořila tento program, mohla sice věřit v uskutečnění státní samostatnosti, ale nemohla s ní počítati jako s něčím pevně daným, na čem nutno stavěti. Proto program z roku 1918 je více všeobecný, nehledí konkrétně k otázkám československým, nýbrž stanoví požadavky zásadního rázu. Rok 1918 byl rok radikální. Rusko bylo v revoluci, národní revoluce česká pracovala za hranicemi a podkopně i doma. V této

době musel vzniknouti program radikální, neboť se obecně věřilo, že vývoj jde daleko více nalevo, než vskutku šel. Respektive pod pojmem »nalevo« se myslel vždy především socialismus. Proto program zdůrazňuje nutnost přetvořiti českou společnost z kapitalistické v socialistickou, chce zrušit mzdový systém, založiti organizaci hospodářského života na zájmech celé společnosti — při tom ovšem chce opět zabezpečiti individuální vývoj každého pracovníka a jeho štěstí podle schopností a náklonností. Strana se staví proti státnímu socialismu (nezapomeňme, že to bylo za Rakouska), který by nadměrně zesílil státní moc, vzal společnosti správu věcí hospodářských a kulturních, zavedl do nich těžkopádný byrokratism a jen nedokonalé by rozřešil námezdní poměr. Budiž po pravdě konstatováno, že po převratu strana působila ve všech formách vázaného hospodářství velmi aktivně, a neboť dr. Heidler měl se svými straníky značnou práci, aby je přesvědčil o nutnosti průlomu do vázaného hospodářství. To ostatně bylo u strany českých socialistů vřadycky obvyklé, a nelíší se tím nikterak od stran ostatních, že program sloužil jen k tomu, aby ho nebylo dbáno.

Ale i vedle těchto vět příliš všeobecných, aby se z nich dal konstruovati určitý systém, jsou v prvním programu strany některé velmi konkrétní poznatky, na nichž by měla strana dnes stavěti více než jindy. Právě se zde na příklad v odstavci šestém druhé kapitoly: »Aby nebyla porušena zásada o odloučení politické státní moci od hospodářské, bude míti parlament vedle sněmovny politické sněmovnu hospodářskou jako nejvyšší hospodářský orgán, jemuž budou odpovědny také státní hospodářské úřady.« — Senátor Klofáč ve své poslední senátní řeči podtrhl právě tento bod programu strany. Mínil-li strana opravdu zesílit vliv hospodářských odborníků na utváření politiky, bylo by možno jí k tomu jen blahopřáti, a domníváme se, že by agitačně pranic neztratila. Neboť rozumí-li kdo ve straně českých socialistů hlasu doby, musí pochopit, že se stranictví politické přejídá nejen inteligenci, ale i nejširším lidovým vrstvám.

Leč nechme tohoto původního programu a podívejme se na hospodářsko-sociální resoluci, která byla usnesena po referátu poslance Tučného na X. valném sjezdu strany v Brně v roce 1924. Opět si musíme uvědomit prostředí, ve kterém resoluce vznikla. Rok 1924 — to je rok hospodářské krise, dozvuky prudkého vzestupu koruny, deflační politika Rašínova, resp. jeho nástupců způsobila potíže průmyslové výrobě, přetížené daněmi, předepsanými v koruně znehodnocené, ale vymáhané v koruně trojnásob znehodnocené. V této době krise pochopíme falešnou větu referenta: Zřením k domácí spotřebě vidíme markantně, že je u nás nadbytečnou produkce průmyslová, ale že nejsme soběstační v produkci zemědělské. Vůbec těmto otázkám přikládala se tehdy daleko větší váha, než jakou mají dnes, a zdůraznění exportního rázu našeho průmyslu bylo do značné míry chybou, které se právě socialistická strana neměla dopustit. Vidíme dnes jasněji než kdykoliv jindy, že právě zdůraznění exportních snah průmyslu vede k obdobným krisím, jakou prožívá cukrovarnictví.

Resoluce, která byla na sjezdu přijata, je však pozoruhodná, protože obsahuje několik poznámek, které svědčí o tom, že byla koncipována muži, zvyklými předvídati budoucnost. V programu politické strany je

jistě dosti nezvyklé na prvním místě zdůrazniti nutnost pohotovové hospodářské statistiky. Program praví: »Budeme žádati, aby tato výrobní statistika vedena byla neodvisle od statistiky ostatní orgány, povolanými k organizaci výroby!« Program žádá dále rozsáhlou publicitu společností, docházejí tak k požadavku velmi modernímu, který je dnes aktuální právě tak u nás, jako jinde v Evropě a je předmětem neustálých tiskových kampaní. Žádá se »co možná nejpřesnější veřejné účtování podniků, aby byla zjevna spravedlivá distribuce výtěžku, spravedlivé zdanění zbytků a tím znemožněno hromadění soukromého kapitálu a aby byl dán podklad pro demokratisaci výrobní soustavy«. V obsáhlém programu, týkajícím se podmínek pracovních, zdůrazňuje se zejména zákonné přiznání podílu na zisku, jehož má být užito k dosažení spoluvlastnického poměru (tedy zřejmý co-partnership a profitsharing), aby se docílilo účasti na správě a spolurozhodování. V odstavci sedmém žádá se realizace všech prostředků, jimiž se výroba dá zvelebiti, jako na příklad normalisace, specialisace, typisace. Zdemokratisování výroby v oněch oborech pracovních, kde se už jeví nejen účelnou, ale i veřejnému prospěchu potřebnou, se podtrhuje, a »žádá se neústupně znárodnění dolů«. »Pro účelnou a vědecko-technickou organizaci výroby a distribuci buď z nynějších dvou ministerstev: ministerstva obchodu a ministerstva veřejných prací zřízeno ministerstvo Práce, jemuž přikáže se povinnost nejen organizace výroby, ale také ochrany práce. Jeho pomocnými orgány budou komory zaměstnavatelské a komory zaměstnanecké a instituce soukromé, zabývající se problémy výrobními.«

Vidíme, že zde není věty, které bychom nemohli podepsati. Je to jistě pokrokový a moderní program. Je, bohužel, stručný, omezuje se na hesla, a víme až příliš dobře z praxe, že se jím strana řídila jen tehdy, hodilo-li se jí to. Je zde velmi mnoho shodného s programem národní demokracie a s programem národní strany práce. Jsou zde myšlenky, které dnes propaguje anglická liberální strana, jsou zde věty jakoby vytržené z knih některých amerických organisátorů výroby a vědeckého řízení práce, jsou zde náměty racionalisace administrativy, je zde zkrátka podklad něčeho, na čem by mohl opravdu vyrůst krásný systém hospodářský — kdyby jen strana měla hospodářsky myslící a pracující lidi. Ale těch má, bohužel, naprostý nedostatek. Je to opravdu zvláštní, že z národohospodářských pracovníků, ať již vědeckých nebo z publicistů, není v socialistických stranách s výjimkou dvou nebo tří význačnějších osobností téměř nikdo. Chápeme to u strany tak doktrinářské, jako je sociální demokracie, kde se věda musí podříditi heslům, jichž se druhá internacionála nikdy nedovedla zbavit. Chápeme to u komunistů, kde vůbec nemůže býti řeči o nějakém jiném vědeckém systému, než o tom, který buduje na komunistickém manifestu. Ale u českých socialistů, jejichž program je tak pružný a jejichž politika přece není ani v nejmenším zatížena doktrinářstvím, toho nemůžeme dobře pochopit a můžeme si to vysvětlit jedině snad tím, že až dosud praktická politika strany byla dělána politickými kortěši, tajemníky odborových organisací, redaktory místních časopisů — zkrátka agitátory, kteří dovedou sehnati dohromady massy, ale programově nedovedou dáti své straně nic kladného. Prohlížíme-li také řady volených zástupců strany československých národních socialistů a srovnáváme-li je s parlamentními zástupci

jiných politických stran, nemůžeme nepostřehnouti jistý dosti kritický nedostatek opravdových individualit. Pochopí-li strana českých socialistů tento svůj hlavní nedostatek a dovede-li sloučiti agitační aparát s osobnostmi, kterým přizná vliv na vedení svých věcí, nemusí se obávati v budoucnosti žádných ztrát.

LITERATURA A UMĚNÍ

Frant. Langer:

Pomníky.

Desáté výročí samostatnosti postavilo nám několik nových pomníků a položilo základy k dalším. Přišel nám Wilsonův pomník před Wilsonovým nádražím, na jehož kamenném zábradlí mohou čekati pasažéři třetí třídy, kterým se dělá špatně v dusnu nádražní čekárny. Pak Denisův pomník na Malostranském náměstí, který tam na dlažbě vypadá nedefinitivně jako právě složený ze stěhovacího vozu. Čeká nás pomník (tuším) »Sbratření« na Mírovém náměstí uprostřed nejohavnějších a nejbanálnějších fasád, jaké si možno představit i s tou zmodernisovanou školou a radnicí. Pak pomník padlých Pražanů pod Emausy z osmi soch a zlomeného monolitu. Dále nějaká fontána před Rudolfinem, nepamatuji se již pod jakým jménem a heblem. A nevím, nepřehlédli-li jsem ještě nějaké. Víím, že se chystá ještě pomník Nerudovi, jistě se nezapomene na Vrchlického a snad ještě na dva tři umělce, jistě si ještě vzpomeneme na několik velkých mužů, jejichž památkám nepostačí jen pamětní deska na domě (to je nižší stupeň), a můžeme si spočítat, že za jedno dvě desetiletí budeme míti po Praze pomníků slušný, velmi slušný houfec.

Není divu. Máme nejen asi nějaký dojem, že jsme se svými pomníky pozadu za celým kulturním světem, ale také že naše vítězství, jakým je dosažení svobody, po pomnících zrovna volá. Všude na světě se po vítězství stavěly pomníky. V Berlíně si jich nastavili spousta a kromě toho si z nich ještě udělali celou vítěznou alej. Proč tedy bychom my také nemohli nyní dohonit zameškané? Teď se zakládají spolky a kameny, vypisují soutěže a stavějí nebo budou stavět pomníky. Prostě tak se to dělá na celém světě. A nikdo z nás se nepozastaví a nezeptá: Pomník? Co je to pomník? Nač pomník, má ještě dnes nějaký mravní, estetický, symbolický nebo poučný nebo jakýkoli význam nebo nějakou takovou funkci? Je možno vůbec nějak anebo dokonce snad zdařile včlenit pomník do výstavby dnešního města? Stavíme pomníky bez otázek.

Postavili jsme nevzhledný a pražskou špínou šlehaný pomník Husův na Staroměstské náměstí a zkazili to, co z náměstí zbývalo krásného, když již byla porušena jeho uzavřenost, totiž velikou, neroztráštěnou a slavnostní plochu uprostřed města. Postavili jsme překrásnou jízddeckou sochu Svátého Václava na jedinou širokou pražskou ulici, které se dříve říkalo náměstí, a celý provoz dnešní Prahy musí kolem něho dělat nebezpečné smyčky a zákruty. Na neštěstí se staly z obou pomníků politické znaky pokrokářů a katolíků, takže je není možno přenést na místa městskému životu výhodnější, ač-li by obě strany přesunutí obou pomníků nepokládaly za vzájemně vrovnaný ústupek,

Budeme stavět fontánu u Rudolfiny, architekturu s vodním zrcadlem a s možností nasycit vzduch chladivými parami, což je jistě ne-li hlavním, tedy jistě důležitým průvodním momentem fontany. A to se děje tam, kde je toho nejméně zapotřebí, v samém sousedství velké vltavské hladiny, s kterou nemůže konkurovat žádná fontana na světě. Naopak uprostřed vinohradských cihel a vinohradského suchopáru postaví se nová hromada kamenů, která bude řešit problém krasojízdy dvou nahých jezdců s věnci na koních. Ačkoli tam právě by basin s vodou udělal mnoho dobrého a způsobil by radost vinohradským dětem, které znají jen vodní plošky louží. Teď tedy bude také na řadě veliký pomník před fasádami ministerstev na propadlém náměstíčku pod Emausy několik kroků od a několik metrů pod zavalitým pomníkem Palackého. A hrozí co nejdříve problém s umístěním pomníku Smetanovi, který již nyní působí velké lámání hlav.

Shrneme-li, co dosud bylo řečeno, vidíte, že co pomník, to nevyřešená nebo špatně vyřešená otázka. Zatím jen otázka frekvence, umístění a místní vhodnosti. Při tom se ani nepokouším mluvit o estetických hodnotách pomníkových výtvorů. O těch se leckdy nesmí mluvit ani při zadávkách, protože jsou nejčastěji výsledkem politiky různých táborů a kompenzačními objekty různých uměleckých sdružení při radničních nebo jiných veřejných klikách. A konečně, zeptá-li se již jednou člověk, zda pomník v dnešní době vůbec má ještě nějaký význam, jak jsem již řekl, symbolický, mravní nebo aspoň poučný, a je-li přesvědčen, že na tyto otázky musí odpovědět záporně, je mu pak větší či menší estetická cena těchto výtvorů otázkou až poslední.

Tedy: Nač ty pomníky? Aby připomínaly? (Chceme-li účel pomníku vyložit etymologicky.) Máme v Praze takovouhle připomínkovou zrudu: Vedle Karlova mostu a proti siluetě Karlova svatovítského domu stojí pomník Karla IV. Jistě sboru pro jeho postavení (ovšem že nějaký asi byl a skládal se z vynikajících mužů) zdála se asi zázračně vtípnou myšlenka postavit jej právě na místo, kde stojí. Protože dříve o místo nebyvala nouze. Tedy jej postavili tam, kde jsou připomínky na Karla právě nejživější: Dosud živý a účelný most a Dóm, pýcha Prahy, založený Karlem IV., je odtud nejviditelnější. Ale to nestačilo. To všecko sboru pro postavení pomníku Karlu IV. byly jen malé pomníky, musela se udělat ještě socha na soklu, musil se udělat větší. Ty pomníky nemluvily. Jako by byly němé. Socha Karlova měla připomínat. Co? Most? Hrad? Pokračujme: Na Karlově náměstí je Hádkův pomník, pomník básníka, který pozbyl svých ctitelů a popularity. Představte si, že by byl ještě o kapánek horším básníkem (nebylo to však s ním tak zlé) a budete mít rozměrný pomník básníka, o kterém nikdo již nic neví. (V Paříži je prý takových pomníků hodně.) Ale i tak zastavte asi dvacet chodců, jdoucích podle pomníku, deset neví, kdo to byl, patnáct, co ten člověk napsal. Řeknete si, že to jsou asi lidé neinteligentní. Avšak na druhém konci téhož náměstí stojí jiný pomník, nějakého zahradníka nebo botanika, zeptejte se dvaceti inteligentů, třeba lékařů ze sousední nemocnice, a sotva jeden z nich bude znát i jen jeho jméno. Stejně to máte tak s pomníkem Denisovým (Wilsona ještě lidé znají z novin), s pomníkem Jungmanna, Dobrovského, Riegra, atd. Nanejvýš jméno vyryté na pomníku vám připomene pár slov ze školských učebnic. A to ještě jen

když jdete poprvé kolem pomníku. Po druhé ani to ne. Jdete kolem pomníku nevšimavě. Není to zoufale a smutně nicotná funkce pomníku?

Ale snad o to při stavbě pomníku nešlo. Snad etymologie pomníku se dala vyložit i jinak. Snad to znamená, jak fráze praví: »Vděčný národ«. Národ stávil svým zasloužilým mužům pomníky, aby na ně vzpomínal, nebo jako důkaz, že na ně vzpomíná. Pomník jako výraz vděčnosti. Když nenapadlo nic jiného, jak vyjádřit věčnou vděčnost, tedy se postaví pomník. Je to tedy výraz piety. Ale je to prchavý výraz. Představte si, že to byla opravdová pieta k Jungmannovi, která mu postavila jeden z nejkrásnějších pražských pomníků do tichého zákoutí u kostela Panny Marie Sněžné. Ale jaká je zde pieta dnes, kdy je tento pomník zabarikádován auty a autobusy a tichý kout stal se jedním z nejřevavějších míst Prahy? Pieta bez jediného gesta obrany musila ustoupit dennímu životu. A totéž, jak jsem řekl, se děje již s Husovým a Václavovým pomníkem a bude se tak dít i s jinými. I ta pieta se mívá s účinkem. A na konec budou ji vyjadřovat dobře jen pomníky uschované v zahradách a které se staly součástí zahradní architektury. Pomník Hanny Kvapilové nebo Máchův docilují asi největšího možného účinku, vyvolávají cosi víc než vzpomínku, mají i kouzlo nálady, které nejen sdílejí se svým zahradním okolím, ale snad mu je dokonce i vtiskují. Toho nedosáhne žádný z pouličních pomníků, byť byly sebe pompěnější.

Ale snad, kromě piety a důkazu účty, ještě je pomník symbolem. Ano, v některých případech, ale výjimečných. Zpravidla ne. Zpravidla je pomník následníkem náhrobního kamene, kenotafu, náhrobku. Je-li na svém místě, dobrá. Spousta náhrobků v italských kostelích, z nichž jména znějí prázdňe i historikovi, jsou dosud překrásnou částí jejich zdí. Do ulic se dostal pomník dříve jen výjimkou. A teprve barokní nebo ještě spíše pobarokní období udělalo z pomníku v ulici obyčejný zjev. Za poslední dvě století se pomníky staly výrazem pouliční pýchy států a národů. Někdy kulturní pýchy, nejčastěji válečné a výbojné. Ale v těch dobách, kdy se je stavělo na křižovatkách a náměstíčkách, byl pouliční ruch idyllou. Bylo se možno u nich zastavit a vzpomínat. Dříve se lidé častěji zastavovali a vzpomínali. Řekněte upřímně, zastavil jste se dnes někdo také a vzpomínal jste před pomníkem, podle kterého jste šel? Anebo jste jej vůbec nezapozoroval?

Avšak pomník opravdu může být symbolem. Může být něčím, čemu věříme, jako zbožný člověk věří kamennému kříži nebo božím mukám. Takový památník neznámému vojínu bude jistě symbolem. Třebas tak významným jako státní znak nebo vlajka. Avšak bude jím jen tehdy, když budeme kolem něho chodit se smeknutým kloboukem. Protože také pomník se stane symbolem jen tehdy, budeme-li se před ním, jako před každým symbolem, chovat s určitou obřadností. Pro ni má takový pomník neznámého vojína již jakousi tradici. Budou u něho konány tiché slavnosti, bude středem mezinárodních aktů zdvořilosti atd. Pomník Husův a Václavův už je bezmála takovým, ovšem že užším, domácím a leckdy i stranickým symbolem. Ale jak na obou je vidno, záleží symboličnost pomníku ne ve výtvarné hodnotě pomníků, která u obou je velmi různá, ale v rituálu, který se kolem něho vytváří. A tak je to i s památníkem Neznámého vojína. Tak to bude i s pomníkem padlých Pražanů. Nemusí, a to chci říci,

býti vůbec žádnými obvyklými pomníky, totiž sochami na architektuře. Nějaký kámen, menhir, mohyla znamenala by totéž jako nejnákladnější pomník. Pomník nesymbolisuje. Symbolisuje jeho obsah. A snad čím jednodušší památník, tím více symbol, tím více obsah. Nemáte výtvarnou stránku s obsahovou, je bez dočasných přídavek a proto neruší ty příliš archaické kulturní city v člověku, pro které takový památník je a zůstane vždy hrobovým náspem nebo sarkofágem. Více je méně. Protože v opačném případě i v těch vzácných případech, kdy nepochybujeme o tom, že jeden, dva památníky mají svou oprávněnost, že něco pro nás znamenají, pro všechny že něco znamenají, protože v tom opačném případě se místo symbolu stanou záležitostmi sochařskou.

A to je ještě jeden důvod, proč jsem zaujat proti pomníkům. Protože jsou jen příležitostným uměním a ani to ne. Jsou uměleckým průmyslem. Představte si, jak byste se dívali na básníka, který by dostal objednávku napsat slavnostní hru pro to a to výročí nebo ten a ten případ. V baroku a v rokoku to byl docela normální zjev. Dnes byste nad takovým literátem pokrčili rameny. Ale nad sochařem rameny nepokrčíte, ačkoli dílo je od něho stejně tak objednáno. Umělec, jak je to divné, se neinspiruje k svému uměleckému projevu, dokud nedostane objednávku. U nás žádnému sochaři (snad jen Bílkovi) nepřinese jeho sochařská musa inspiraci, aby si doma, v atelieru, tesal nějaký památník nebo pomník. Sousoší Sbratření a ty ostatní vzniknou, až když je vypsána soutěž a ceny. Namítáte, že Michel Angelo také dělal pomníky na objednávku. Ale nedodělal žádný z nich, přestal, když bylo na nich hotovo, co jej asi tak zajímalo. U Rodina bych řekl, že byl tak veliký, že mu ani předepsané thema neublížilo. A že pro něho jako i pro jiné velké sochaře byl pomník jen záminkou na př. pro jezdeckou sochu, sochu přemýšlejícího, sochu modlícího se atd. A proto v průměru že jsou stále nejlepšími pomníky portréty a busty. Ale celé divadlo na soklu, jak je oblíbené u nás? Nanejvýš je projevem řemeslné schopnosti sochaře a architekta, projevem jeho pohotovosti a školenosti, ale nikdy není výbuchem tvořivé vášně, z jaké se mají rodit umělecká díla.

V jednom jediném případě vidím správnou cestu, jak je možno přes všechny tyto námitky spojit památník se sochařským dílem a vybudovat to, čemu říkáme pomník. Je to zase u památníku Neznámého vojína. Tam má být nad sarkofágem postavena Štursova socha Raněného. Žhavé, vroucí dílo, úplně samobytné, vzniklé neúmyslně jako vysněné a proto i samo mluvící ať je na pomníku nebo ne. A protože vyjadřuje to, co cítíme nad hrobkou, tedy je možno přinést toto dílo ze sochařovy dílny a vyhledatí mu toto místo, kde mluví viditelně a souhlasně. Stejně jako Štursův Ikaros byl by krásnějším a výmluvnějším pomníkem Štefáníkova než celá mohyla na Bradlech a všechno, co se ještě chystá.

P. Eisner:

Román z Lesbu.

Šlechtické sídlo v anglické country poblíž města Upton-on-Severn, mezi ním a pahorky malvernskými. Sir Philip Gordon of Bramley a jeho žena Lady Anna Gordon. Ve šťastném manželství čeká lady Anna dítě. Syna ovšem, dědice; celé její těhotenství pohrouženo je do

moře slastných myšlenek na Něho. Nenarodí se On, nýbrž ona, dcera, děvče širokých plecí a úzkých boků. Tak nemožno je rozloučit se nadobro s myšlenkou na Něho, že pokřtí ji mužským jménem: Stephen (Mary Olivia Gertrude).

Pak vyrůstá na panství mortonském divné dítě horké krve, stále zřejmějších chlapeckých sklonů, prudkých výbuchů vášnivosti, po nichž následuje němá zadumanost a smutek. V sedmi letech horoucí blouznivá vášeň k panské Collins. Jednou spatří ji Stephen v zahradě s lokajem: bez sebe zoufalstvím, hodí sedmiletá lokaji kořenáč do tváře. Po činu zoufalství v dítěti. Zděšení v matce, již je dítě stále cizejší. Sir Philip tuší. Dopoutá dítě k sobě.

Nenávisť k dívčím šatům, dlouhým vlasům. Ráj koňských stájí. Zamilovaný kuň Collins, pokřtěný dítětem po panské, jež byla po scéně v zahradě na hodinu propuštěna. Vyjížděky s otcem. První štvance s ním. Úplné štěstí. Stephen učí se šermu. Tělesný trening všeho druhu.

Ve čtrnácti letech latina, řečtina, mužské vzdělání. Tak přeje si Sir Philip, jenž už netuší, ale ví. V sedmnácti má Stephen dokonale cvičené tělo a vzdělání lepší než universitní student. Duchovní zájmy s otcem, knihy v jeho knihovně. Ve společnosti cizost a chlad kolem Stephen u mladých mužů i dívek. Ani matka nepřemůže svůj pudový odpor k dceři, marně prosí Boha o lásku. Ustarán tráví otec celé dny ve své knihovně.

Stephen má osmnáct let. Známou s Martinem Hallamem, divným farmářem z Britské Columbie, milencem stromů. Hluboké sympatie v její duši, návštěva Hallamova v Mortonu. Vyzná jí lásku. Beze slova, s vytřeštěným zrakem, v němž je hrůza i odpor, dívá se Stephen na něho. Martin odejde. Stephen je zoufalá. Ptá se otce, proč je jiná než ostatní. Vyhýbavá odpověď.

Chťeje zachránit nádherný strom v zámeckém parku, zraní se Sir Philip smrtelně. Před smrtí chce lady Anně zjevit pravdu o dceři. Smrt přetne mu rozhodná slova.

Smutek po otcí, život amazonky. Na vyjížděce do sousedního města seznámí se Stephen s Angelou Crossby, bývalou americkou herečkou, která je nyní usídlena v sousedství jako žena bohatého kupce. Hluboká vášeň k ní. Aby maskovala svůj poměr s jiným mužem, odevzdá Angela svému muži vášnivý dopis, který Stephen napsala Angele. Angelin muž pošle list lady Anně. Rozchod matky s dcerou. Stephen odjede do Londýna. Občasné dojížděky k matce, aby se zachovalo zdání před sousedy.

Stephen v Londýně. Stala se úspěšnou spisovatelkou. Válka. Stephen odejde se samaritánským oddílem na francouzské bojiště. Vyznamenání za statečnost. Hrdinsky přemáhaná láska k mladé ošetřovatelce Mary Llewellynové. Ale Mary nechce po skončené válce odejít od přítelkyně, s níž žije teď v Paříži, Stephen odjede s ní na Tenerife. Duševní muka obou, posléze spojení duší a těl.

Opět Paříž. Horečná práce, která dělí Stephen od Mary. Obě trpí. Společnost bytostí jim podobných, tragický noční život Paříže. Zjeví se Martin Hallam. Zamiluje se do Mary. Stephen zápasí s ním o její duši. Mary brání se své lásce k Martinovi. Již podléhá Martin a odjíždí: tu prosí jej Stephen, aby ještě sečkal, aby počkal před domem. Vylhaným vyznáním, že ztrávila noc s jinou ženou, vzene Mary do náručí čekajícího

Martina. Stephen sama, v zoufalé opuštěnosti, s visí nescetných bytostí, jež jejím tělem a jejími ústy prosí Boha o smilování, aby on, jenž je stvořil, uznal jejich těla a duše.

*

To je, barbarsky primitivně reprodukován, obsah románu Radclyffe Hallové »Pramen samoty« (»The Well of Loneliness«). Autorka má za sebou dvě knihy, z nichž každá počtena vysokou literární cenou. Když román vyšel na začátku roku přšely nadšené kritiky, a brzy došlo ke druhému vydání. Na to byla kniha konfiskována a její výtisky veřejně spáleny. Nyní vyšlo v Paříži třetí vydání. Je to slavný literární skandal letošního roku. Buďme vděční za ten skandal: seznamuje nás s knihou, která je naplněna rozjitřeným lidstvím, taktností, noblessou, horoucí opravdovostí, s knihou čistou i lidskou zároveň a s románem, jemuž neschází nic do literární dokonalosti. Podívejme se trochu na ten »Pramen samoty«.

Je to román inversex, nikoliv perverse. Činy a osudy hrdinčiny nepramení z degenerovanosti, ani ze sexuální zvědavosti, tím méně z rafinovanosti. Je to bytost statečná, přímá, lež neznající, obětavá, heroická, tělem a duchem dokonalá, venkoncem povýšená. Co jest, to není vina, to je tragika. A právě té tragiky je si plně vědoma Stephen, dávajíc na konec bez nejmenší vnější nutnosti všechno, co činí jí život drahým.

Je to kniha plná života a jeho kouzel. Máš tu anglickou country se životem šlechty; park, zahrady, přírodu; vánoce v anglickém zámku; stáje, koně, psy, štvance, lov králíků; nostalgii groomů, když zjeví se v zámku první automobil, postavy vychovatelek, podivuhodně kreslené a stínované; dramatického autora Brocketa; Valerii Seymourovou, pařížskou spisovatelku, královnu a hostitelku obce homosexuálních, divně chladnou a povýšenou androgyne, je tu smutek bojiš, smutky noční Paříže, slast subtropické noci na Tenerifě, příroda a lidé několika zemí, všechno dokonalé sub specie umění.

Je to kniha drásavé psychologie. Sotva zapomenutelný ten Sir Philip, tušící, vědoucí, nádherný ve své lásce k dítěti. Nezapomeneš ani lady Annu s její pudovou revoltou plného ženství proti dvojakosti vzešlé z její vlastní krve. Je tu to zvláštní dětství, s krisemí vášně, náboženského zápalu, bezradné něhy. Pak všechny ty mučivé zápasy s tím zakázaným, nemožným, nepředstavitelným. Telefonické hovory, dopisy, jež o sobě stačí pro soud o autorce jako umělci. Pak ty dantovské zpěvy v prose, ty pařížské bary, kroužky, konventikle, sebevraždy z absurdní lásky.

Některá místa chtěl bys číst stokrát: Jak Stephen nazazuje milosrdný browning na spánek drahého koně Raftery; jak náruživá lovkyně Stephen zastaví se s koněm nad liškou, která se vzdává, nechtějíc již dál, a jak Stephen ví v té chvíli: »To jsem já!« Jak Sir Philip praví v knihovně čtrnáctileté dceři: What is honour, my daughter? A Stephen odpoví: You are honour.

Musíš si uvědomit, že tema není nové. Vzpomenout, jak vypadá u autorů ne zrovna špatných, řekněme u Péladana a Lemonniera. Jak jsme tam zůstali chladní, jen tak právě zvědaví. Rozdíl vnitřní situace čtenářovy je způsoben zcela jinou lidskostí autorovou. Nemusil bys ani vidět dedikaci knihy: Dedicated to our three selves, abys cítil na každé stránce, že je to kniha zpovědi, že to byla kniha nutná, že je to všechno až do

poslední bolestnosti opravdové. Nemusí pak ani v předmluvě Havelock Ellis ujišťovat, že jde o věc velkého sociologického dosahu. O tom nemáš úsudku, ač čteš, slyšíš, vidíš leccos z té síery. Co rozhoduje zde, je bezprostřední vnitřní poznatek, že kniha Hallové byla pro ni samu poslední lidskou a uměleckou nutností a že té nutnosti důstojně dostála v obojím smyslu.

*

Ne, ta kniha neměla se konfiskovat. Vždyť z ní, přímo i oklikou, mluví skvěle vlastnosti národní povahy. Poslední přímou a ani stopa kluzkosti, na těch 512 stránkách není jediného dvojsmyslného slova, jedině mravně zkažené situace, tak je všechno čisté a cudné. Je to kniha plná Boha, milovaného a vzývaného. A konečně kniha oběti a heroismu, vášně lidmi prokleté a Bohem neuznané, ale všemi požáry duše prošlé a posledním odhodláním vykoupené. Kniha mužného smutku: The loneliest place in this world is the no — mans — land of sex. Kniha psanectví. A posléze — a v tom je právě nejpodivnější plemenný rys knihy: kniha svědomí, kniha čestnosti. Neboť co jiného je zničující odhodlání společenského psance Stephen na konci knihy, než odpovědi, druhou a konečnou odpovědi na otázku jejího otce? Sir Philip ptal se: »What is honour, my daughter?« Svým činem odpovídá Stephen: »I am honour!«

ŽIVOT A INSTITUCE

Jaroslav Kolman-Cassius:

Pohádky pro republikány.

Jednou z mrzutých věcí, které způsobují nepříjemnosti lidem, zabývajícím se studiem nedostatků u jiného národa, je podivuhodná skutečnost, že táž vada, kterou vytýkají jinému národu, téměř vždy vyskytuje se také u nich doma, a že jsou také hned na to upozorněni. To značně zdržuje postup národopisného badání, neboť zatahá-li nás někdo za rukáv v našem horlení proti mrvě v oku bližního a ukáže-li nám vlastní břevno, které jsme přehlédli, nezbyvá nic jiného než nechat všeho a věnovat svou pozornost vlastní domácnosti.

Člověk nemusí zametati zásadně jen před svým prahem, život by tím pozbyl mnoho na své zajímavosti, ale je-li upozorněn při zametání cizího prahu na to, že na jeho vlastním leží neřád, učiní velmi mnoho pro poklid své duše, dá-li se hned do úklidu doma.

Byli jsme také vyrušeni z úvah o chvályhodné modernosti německé mládeže a nacionální konservativnosti německého učitele (Pět měsíců na novinářské výstavě, Prítomnost čís. 44. a 45.) zataháním za rukáv, a když jsme se ohlédli, bylo nám řečeno, že naši učitelé jsou horší, neboť vypravují prý republikánským dětem pohádky o mnohohlavé a ohyzdné hydře Germanie a o malém Tomáškově, který se ve Vindoboně při čadící lampě učil cizím řečem, aby, až doroste, jí srazil hlavu. Za toto vyrušení vděčíme panu dru Weilovi z Bohemie, který nám také ochotně opatřil doklad, když jsme ve své nevrlosti zašli tak daleko, že jsme tuto pohádku připsali na účet fantasmie německé.

Běda, doklad praví zcela jasně, že tuto pohádku vypravuje třetí svazek školních příruček jako osnovu

k úkolům pro žáky československých středních škol a učitelských ústavů. Je to pohádka, kterou prý babička za sto let bude vyprávět vnoučatům.

Byla kdysi velká říše — začíná pohádka — a v ní panoval stohlavý drak. Drak onen měl podivné jméno. Říkali mu Germania. A tento drak, jak se dovídáme dále, měl mnoho hlav s různými nepěknými jmény jako: Lež, Nenávist, Násilí, Surovost, Otroctví, Nepoctivost atd. A o všechny tyto hlavy přišel zásluhou »rytířů se zářícími čely, kteří společně po nich sekali«. A kterou hlavu utali, hned »ozářila místo některá bohyně, kterou rytíři chovali ve svých srdcích, a živý plamen, který z ní tryskal, opálil ohydné krky, že žádná hlava již nenarostla«. Pak »ohydný netvor Germanie byl mrtev a neroztahoval již své tlapy«.

Není žádné zásadní námitky, proč by v příručkách pro československé střední školy a učitelské ústavy neměly být pohádky, které budou vypravovat babičky za sto let. Nic nesluší tak dobře mládeži a učitelstvu jako pokrokovost, která se zajímá o budoucnost. Je však jisto, že babičky před sto lety vypravovaly pohádky lepší a že je mnoho jiných věcí, které se budou rychleji vyvíjeti a které za sto let budou větším překvapením.

Nechtěl bych připravit dnešní babičky a ty, co jimi budou za sto let, a jejich vnoučata ani o jednu pohádku, ať už o draku jakékoli národnosti. Ale zdá se, že by se střední školy a učitelské ústavy v Československé republice zcela dobře obešly bez pohádky o ohydném draku s podivným jménem *Germania*, který má místo hlav něco jako sedm hlavních hříchů. Je tím zbytečnější ukazovat žákům střední školy a učitelských ústavů tuto obludu, když v téže příručce o několik stránek dříve je pěkná Herbenova pohádka na totéž thema, která se jmenuje »Poslední pohádka« a která by babičkám budoucnosti slušela lépe než starodávná stvůra s podivným jménem *Germania*.

Viděl jsem tolik našich skautů se toulat po německých silnicích mezi Hamburkem, Kolínem a Mnichovem; možná, že už dnešní mládež nebude shledávat jméno *Germania* tak podivným, když velká její část zná Německo jako své boty.

Nezdá se, že by si naše středoškolská mládež zvláště libovala v pohádkách. Také je známo, že je stále ještě dosti mythologie v osnovách středních škol, než aby musela být zahájena výroba nového středoškolského bájesloví. Bylo by dobře se omezit při předlohách pro žákovské úkoly na příklad malého Tomáška, který se naučil sedmi řečem, aby dobyl světa, a nekazit chut žákům k učení se německy vystrkováním ohydných tlap draka *Germanie*.

Jednou z četných výhod středoškolského vzdělání je snadnost, s jakou zapomínáme na to, čemu jsme se na středních školách učili, zejména pak na to, co v životě nepotřebujeme. Nemusíme se trápit obavami, že naše moderní mládež bude se dlouho diviti podivnému jménu *Germania* nebo dokonce věřiti, že několik málo stanic za Ústím nad Labem leží ohydný drak, kterému jsme usekli hlavy, a ne krásná a bohatá země s dosti všedním jménem Německo, kterému se při nejlepší vůli nemůžeme diviti. Lze již dnes říci, že ani za sto let nebudou mít babičky s touto pohádkou velké štěstí u svých vnoučat. Za sto let budou se nanejvýš lidé diviti, jaké dětinské osnovy měly střední školy a učitelské ústavy jejich předků. Nebezpečí draka s podivným

jménem *Germanie* pro republikánskou mládež není tak veliké. Národní draci a podobné druhy vymírajících reptilií jsou obtížnější mimo školu a dům a to všude, kde se začne mluvit o nějakém dorozumění mezi národy a státy. Co je platné všecko mluvené o praktické ceně smířlivosti pro budoucnost moderní Evropy, když se tisknou pro školní potřebu takové pohádky, když pedagog v zemi demokracie a Komenského, který dal světu metodu názorného vyučování, má ještě dnes zálibu v starých alegoriích, v nichž se bojuje pohádkovými meči, které nadělají více škod doma než nepříteli. Je to zbraň dvojsečná, takový meč, a kdo s ní zachází, vystavuje se vždycky nebezpečí, že při stínání ohydných německých hlav draka *Germanie*, ublíží některé ze »zářných bohyní, jež se jmenují Pravda, Lásky, Mírnost, Volnost a Poctivost« a které, jak praví pohádka, drží palec drakovým nepřítelům. Jsou obavy, že tyto dámy jsou křehké konstrukce a že by jim — abychom drželi krok s fantasií pohádkové osnovy pro naše střední školy — v nejlepším případě narostla boule Hlouposti, Naivnosti, Samolibosti nebo jiného hříchu proti demokracii. Jsou obavy, že každý národ má svého draka s hlavami sedmi hlavních hříchů, které mu nasadili jeho nepřátelé, a svoje zářné bohyně, které pokřtil jmény hlavních cností sám. Možná, že také v nějaké německé příručce žije si drak, jehož hlavy slyší na česká jména, na kterých si také nemůže příliš zakládati a která by si nedal za rámeček. Ale je to naděje slabá, neboť Němci mají svého Siegfrieda a jsou příliš utilitarističtí, než aby si na svých středních školách povídali pohádky.

Když jsme teď na laskavé upozornění pana dra Weila z Bohemie zametli trošku také před svým prahem, můžeme se s klidnějším svědomím vrátit ke kolínské *Presse* a k věci, které také souvisejí s našim školstvím, ale které nám byly více ke cti. Československá novinářská expozice vystavovala tam v duchaplných zkratkách a pečlivém výběru ředitele Národního musea dra Volfa pedagogické dílo našeho Komenského, pokud má nějaký vztah k modernímu žurnalistu. Návštěvníci z celého světa viděli, že jsme měli v sedmáctém století učitele-žurnalistu, který několik let po Bílé Hoře psal ve svém *Labyrintu*, v kapitole *Poutník mezi novináři* trefil v duchu moderního spisovatele a slohem svěžím jako Karel Čapek. Viděli, že tento český učitel a evropský státník, který byl hostem anglického parlamentu, svolal první mírovou konferenci, něco, s čím se ještě dnes trápí náš ministr zahraničí dr. Beneš. Dověděli se, že český učitel ze sedmáctého století, který se narodil také »v malé a krásné zemičce uprostřed Evropy«, jak se praví v pohádce pro středoškoláky století dvacátého, a to na moravském Slovácku, byl mistrem ve všech uměních a vědách, a že používal svých skvělých alegorií jen k tomu, aby svým žákům usnadnil neschůdnou »cestu světla«, aby jim ukázal přesněji skutečnost věcí, ne odvar pohádek. Tomu učiteli připadala i řeč jako příliš nedostatečný nástroj při vyučování mladých lidí a pokusil se ukazovati svým žákům věrné obrazy věcí světa a lidských zřízení. Zda tušil tento český učitel, který ve století neohrabaného dřevorytu dával zhotovovat jako školní příručky obrázky tiskařského lisu a sazaren, jimiž se budou chlubit za tři sta let novináři jeho vlasti na německé výstavě, že v tomtéž století filmu a neotypie budou se pro střední školy vymýšlet pohádky o zemi, v níž studoval? A jiné podivné věci slyšeli

návštěvníci o tomto muži, tak na př. že doporučoval svým žákům čtení novin, aby bystřili svou mysl, a to jako předmět vyučování, nějakou hodinu v týdnu. Co se to stalo s učiteli a novinami za tři sta let, že mládeži se doporučuje četba politických pohádek a že, jak se zdá, ve vlasti Komenského jsou nějaké vážné důvody, aby se s čtením novin na školách ještě nějaký čas posečovalo?

Na výstavě byla také mapa, která ukazovala, jak se tento český učitel plahočil po světě jako Věčný Žid, aby získal srdce státníků pro osvobození českého státu z rukou Habsburka, a marně. Na téže mapě bylo znázorněno, jak téměř v jeho stopách po tři sta letech chodil jiný český učitel, kterému se to podařilo. A síť barevných čar kolem celého světa, přes pevniny a oceány, naznačovala cesty jeho národní armády. Zdá se, že tyto věci mají příliš velký formát, aby se z nich dala udělat kloudná pohádka. Co na našem osvobození uchvacovalo cizinu na novinářské výstavě, byla právě praktičnost a strážlivost tohoto dějinného podniku. Návštěvníci, kteří si dobře prohlédli také dokumenty mohutné třístaleté tradice, kteří pochopili, že Komenského *traditio lampadis* znamenalo předávání pochopně duchovní revoluce evropské, která nakonec musí najít své muže, odcházeli z českého oddělení s pocitem, že viděli něco dosti přirozeného, ale právě proto tím pozoruhodnějšího.

Prameny všech národních pohádek a tedy také roztomilé pohádky o Hloupém Honzovi, kterému maminka napekla buchty, než odešel do světa na zkušenou, aby zabil ohyzdného draka a osvobodil krásnou princeznu, vyvěrají až někde u samých kořenů lidských plemen a ras. Pro prameny k našemu osvobození nemusí se chodit tak daleko. Bylo by dobře, kdyby na středních školách nevypravovaly se pohádky žákům o tom, co zažili jejich rodiče. Když čeští učitelé před třemi sty lety měli takový smysl pro reální politiku, proč by měli právě dnes učitelé zásobovat budoucí babičky a dnešní středoškolské příručky pohádkami, které nás blamují tak, že musíme nudně trávit celý život zametáním před vlastním prahem?

Když řekl jeden veliký učitel »nechte přijít maličkých ke mně«, měl snad také na mysli moderní princip vychovatelský, že se s dětmi má mluvit jako s dospělými. Snad to znamenalo: Nechte maličkých, aby mne pochopili, a nemluvte s nimi dětinsky. Tím věcněji mělo by se mluvit s mladými republikány na středních školách. Dařilo by se to učitelům, kteří by se chtěli zavděčit více maličkým než velkým tohoto světa.

O detektivkách neliterárních.

I.

Před několika lety by srovnání detektivek psaných a vymyšlených, zkrátka detektivek literárních s neliterárními čili skutečnými (spisy a praxe policie), dopadlo ještě hůře. Tenkrát byl velmistrem rádu detektivních adeptů Sherlock Holmes. Nebudíž zde snižován sen našeho mládí. Nebudíž ani pod záminkou, že se dal na duchařské duchaření, snižován apoštol Sherlocka Holmesa, Conan Doyle. Tento druh detektivních románů se má k moderní kriminalistice jako astrologie k astronomii. Doylovou zásluhou zůstává, že — podobně jako Jules Verne v oboru techniky — postavil do služeb kriminalistiky všechnu konkrétní vědu, pokud ji znal nebo jen tušil.

Velký průlom do tradice vševědoucího, nadlidskými schopnostmi nadaného detektiva učinil Edgar Wallace. Wallace vyšel pravdě vstříc do té míry, že do středu svých povídek — také Wallace stojí na stanovisku *Justitia regnorum fundamentum* — postavil člověka (policistu, komisaře, detektiva-amatéra), jenž to v tom či onom případě vyhrál. Jinak zůstal hrdina detektivů člověkem jako druhý, třetí a dokumentuje svoji lidskou slabost ve většině Wallacových detektivek i tím, že si dívku, kterou osvobodí ze spárů zločinců, — vezme za manželku.

Jinak však zůstávají i tyto a ostatní literární detektivky s pravdou na štíru.

S pravdou či alespoň pravděpodobností rozcházejí se detektivky v prvé řadě námětem, rozdělením úloh a režií. Skoro ve všech detektivkách jde o tlupu zločinců, kteří stojí věrně k sobě, kteří jsou organizováni železnou disciplinou a ovládání demomonickým člověkem, schopností takřka nadlidských, či alespoň geniálně strategických.

Je dále standardním zjevem u detektivek literárních, že hrdina detektiv, jenž jde do finišu, narazí několik set kilometrů před cílem na nepřekonatelné překážky: dráty přes silnici či podkopy pod silnicí, v celém okolí jsou přetřhány telegrafní a telefonní dráty, či planým poplachem byly odvolány z širého okolí četnictvo i policie na jiný konec světa. Hrdina detektiv se pokouší dostat letadlo, najmout člun nebo aspoň auto, všechny tyto vehikly jsou pryč; najaty, ukradeny, nebo které zůstaly: pokaženy, neschopny jízdy. Detektiv se sveze nepozorovaně na nějakém kolem jedoucím autu a přijede do nejbližšího města, kde se mu nabízí autodrožka. Řidič však jest spojencem zločinců, v karoserii vozu je důmyslně zařízena past, která hrdinu sevre železnými pouty, pod polštáři sedadel jsou nádrže omamného plynu, kterým šofér za jízdy hrdinu zamoří.

Tato standardní osnova detektivek, přejatá v konkrétním případě z jedné z Wallacových povídek, může sloužit ke generelnímu objasnění generelních závad literárních detektivek:

»Protidetektivní« činnost lupičské tlupy, — nehledíme-li již vůbec k provedení zločinu, jenž byl podnětem ke konečnému stihání, — je tedy: natahování drátů, vykopání podkopu, izolace určitého úseku země od telegrafního a telefonního spojení, vytržení a vyřazení dopravních prostředků, střežení velkého počtu osob a rozestavení husté sítě autodrožek, z nichž všechny musí býti komfortně vypraveny poutacím mechanismem a plynovou baterií, aby matematická pravděpodobnost, že detektiv sedne do preparované drožky, byla jen o chlup větší než náhoda.

Vezměte kterýkoliv bod tohoto pracovního programu a uvidíte, jak těžko je v civilisované zemi provést jen jediný z nich. Natahnout drát přes silnici není kumšt, ale první nevinná nebo nevyžádaná oběť (auto nebo povoz), zanechá na silnici trosky, které varují, jak daleko sahá reflektor příštího vozu, každého dalšího pocestného a přivábí rychle četníky. K položení normálního, maskovaného podkopu potřebuje ženíjná rota dobře cvičeného řadového vojska, dobrých pár hodin nerušené práce. Pohled do statistiky motorových vozidel přesvědčí každého, co to znamená vyřadit všechna auta celého kraje z dopravy. O počtu telegrafních a telefonních linek (podzemní kabely!) netřeba se šířiti. A co automatické ukazovatele poruch?

Z toho všeho plyne, že k provedení literárně protidetektivních opatření v době několika hodin by bylo třeba nejméně tří set lidí naprosto oddaných a ochotných ztrávit zbytek svého života bez reptání v žaláři, pokud by jim nebylo dopřáno skončit v poměrně krátké době způsobem v prováděcím nařízení k zákonu o trestu smrti předepsaným. O organizaci zločinců zde bude ještě řeč. Ale kromě toho, nebo lépe řečeno: především by k tomu bylo třeba — jde zde o tři sta lidí riskantně pracujících a o hromadu nájemných smluv — řekněme jenom pět milionů Kč.

(Deset tisíc Kč není jistě příliš vysoká odměna pro jednotlivce za risiko oběšení.)

Kdo může riskovat na jeden podnik (vždyt literární tlupy zločinců jsou tak říkajíc obchodními podnikateli zločinců), pět milionů Kč, musí jich mít aspoň ještě dalších pět, či deset. A kdo má patnáct milionů, nepůjde riskovat svobodu a krk, anobř bude svému pirátskému instinktu lépe a při tom bezpečněji holdovat tím, že na burse či v kartelu bude škrtit konsumenty mouky, tuku či uhlí.

Organisace a financování zločinů, to je tedy, populárně řečeno, velká rána, kterou mají všechny literární detektivky. Tím není řečeno, že by bylo pošetil je čist. Člověk se jimi může potěšit, jako se potěší dopisem, kde mu žena přísahá krásnými slovy lásku nehynoucí a věčnou. Pošetil jenom je tomu věřit. Rozumné je, rozmyslet si, jak to je asi ve skutečnosti. I s tou láskou i s tím kriminálem. Světová výroba papíru je malá, aby obsáhla disertaci o tom prvním problému. S těmi detektivkami to není zdaleka tak zlé.

O režii neliterárních detektivek.

Proti věcným námětům zločinů, jež jsou fabulí detektivek, nelze nic namítat. Naopak: žádný spisovatel se nemůže odvážít konkurovat se skutečností co do fantasmie a nepravděpodobnosti. Kdo by si byl před třemi lety troufal napsat román, jak přijede Američanka do Prahy, L. P. 1926, jak jí se zdají ve veřejně přístupné kanceláři uprostřed Prahy, při čemž medik hraje roli matrikáře, — jak pět lidí přijde pro nevěstu až do jejího bytu, jak se potom ta žena domnívá, že je skutečně oddaná a tak dále. — Taková detektivka by se byla stala předmětem vtipů všech kabaretů.

Než nejde zde o výpočet bizarních zločinů. Jde o to, osvětlit rozdíl mezi pracovními metodami detektivů literárních a detektivů neliterárních, čili — souhrnem jich: bezpečnostního aparátu.

Dramatis personae.

K informaci dlužno předeslat, že zhruba rozlišujeme dva druhy ramen spravedlnosti: stráž uniformovanou a stráž neuniformovanou. U četnictva rozdíl mezi těmito dvěma kategoriemi neplatí, protože četník, až na velmi řídké výjimky, nesmí podnikat předem uvážený služební výkon jinak, než v předepsaném stejnkroji.

Policejní služba však je přesně rozdělena. Uniformovaná stráž — obecně známý strážník — vykonává službu tak říkajíc bezpečnostně-preventivní. Základem této služby jsou hlídky, to jsou stráže, stojící na určitém místě. Výhoda sítě hlídkové spočívá v tom, že obyvatelé té které čtvrtě vědí, kde se lze okamžitě dovolat pomoci. Ideálem policejní služby bezpečnostně-preventivní je dokonale hustá síť hlídková. Z hospodářsko-technických důvodů nelze tohoto ideálu ovšem dosáhnout; nastupuje proto úspornější síť pochůzková.

Její význam spočívá v pravém opaku služby hlídkové, totiž v nepravdivosti. Hlídky o jednom či dvou členech procházejí ulicemi podle plánu známého pouze mužstvu tohoto kterého rayonu a představeným v ústředí. Směr pochůzek, pořadí ulic a doba pochůzek se nad to ještě mění. O kontakt mezi jednotlivými pochůzkami pečuje zřízení tak zvaných kontrolních bodů. Jsou to nároží, význačné budovy nebo vůbec určitá místa v rayonu, kde se musí v určitou hodinu pochůzka setkat buď s pochůzkou jinou, nebo s kontrolujícím důstojníkem. Pochůzková služba jest ovšem i základem bezpečnostně-preventivní služby na venkově, kde ji obstarává četnictvo. Význam pochůzkové hlídky nepravdivé (pro laika nepravdivé) spočívá v tom, že zločinec není, alespoň theoreticky, nikdy jist před překvapením.

Při nedostatečném hmotném zajištění naší policie, která na příklad v Praze je stále ještě hluboko pod systemisovaným početným stavem, spočívá hlavní brána služební na službě pochůzkové. Londýnský systém je diametrálně rozdílný. Hlídkový systém je tam proveden tak dokonale, že mužstvo ztráví celý svůj služební život v určitém rayonu, a určité hlídky stojí, takřka po celý svůj život, na určitém místě. Výhody tohoto zdánlivého přepychu jsou veliké: strážník pozná během let všechny obyvatele ulice, většinou i jejich strasti i radosti, jejich zvyky i chyby. Ví, kdy kdo jde do kanceláře a kdy se vrací domů, ví, kdy kdo dělá výtržnosti (kvartální pijáci, žárliví manželé, prchliví otcové — doba vysvědčení) a zná zvláštní či všední nebezpečnosti svého malého okrsku.

Vědomost o věcech na první pohled bezvýznamných nabývá zde váhy. Strážník, jenž pamatuje po patnáct let, že pan Smith je v červnu na letním bytě, půjde se jistě podívat, když uvidí, že patnáctého června večer někdo, byť i s okázalým klidem odemyká domovní vrata jeho rodinného domku. Je velká naděje, že chytí in flagranti »letního bytaře« (zloděje, jenž se specializuje na vykrádání bytů, jichž majitelé jsou na letním bytě). Anebo je-li to opravdu Mr. Smith, jenž přijel nenápadně někoho zabít nebo podpálit stavení, má úřední »alibi«.

Z londýnských policejních raportů je vidno, kolik rodin bylo zachráněno před smrtí otravou svítiplynem či kyslíčnickem uhelnatým, protože stráž dala otevřít byt jen proto, že muž nešel zavčas do kanceláře a děti do školy, což neuniklo pozornosti hlídky.

Kromě bezpečnostně-preventivní služby náleží uniformované stráž i první služba zjišťovací. Stráž postupuje zde buď na přímé udání (přepadeného, okradeného a pod.), nebo z vlastního popudu. Na udání z trestního činu stráž z vlastní moci úřední rozhoduje, stačí-li zjištění totožnosti nařčeného a ovšem i udávajícího, nebo je-li třeba zajistit si osobu nařčeného. Jde-li o těžký delikt, či nemá-li pozastavený u sebe dostatečných osobních průkazů, vyzve jej stráž jménem zákona, aby následoval na strážnici. Při tomto zjištění postačí rozhodnutí velitele strážnice, zda nařčený bude zase ihned propuštěn. Jde-li o těžký delikt, nebo je-li předvedený z nějakého důvodu podezřelý z jiného těžkého trestního činu, vysloví stráž formulí o zatčení jménem zákona.

Zjišťovací procedura je významným filtrem bezpečnostní služby a prvou skutečností, o níž žádná detektivka nic neříká. Právě protože bedlivé vyšetřování každého zadrženého a předvedeného, patří k předpisům policejní služby, bylo by křivdou úspěchy policie, které takto získá, připisovati na účet náhody, která jinak (ovšem na obou stranách) hraje značnou úlohu.

Asi před měsícem oznámil v Praze autodrožkář důvěrně strážníkovi, že mu nějaký mladík nabízel ke koupi velice lacino krásný revolver. Strážník mladíka, jenž stál opodál, předvedl na strážnici. Mladík měl studentskou legitimaci správně vyplněnou a vylouval se, že z okamžitého nedostatku peněz chtěl prodat revolver, který dostal darem. Jelikož neměl zbrojního pasu, vypadala věc nejvýš na přestupek proti zbrojnímu patentu (pokuta Kč 20.—, případně ještě podmíněně). Strážníci však podle předpisu, než mladíka pustili, prolístovali zatykače a zjistili, že chytili jednoho z nejnebezpečnějších mladých kasařů Navrátila, jenž měsíc před tím utekl z vyšetřovací vazby okresního soudu v Mikulově, probourav stěnu budovy. Studentskou legitimaci někomu ukradl.

Zatčení Jindřicha Bažanta, vraha svých milenek, stalo se podobným způsobem. Stráž zastavila na ulici mladého muže, jenž upoutal na sebe pozornost tím, že hleděl nápadně zmizet s dohledu policisty. Stráž se ho zeptala na jméno a muž se zarazil na zlomek vteřiny, než řekl nějaké jméno. Stráž byla tato

krátká lhůta příliš dlouhá na přemýšlení o věci každému člověku přece známé, otázal se zastaveného, kde bydlí a došlo k prohlídce zavazadel muže, jenž bydlel v hotelu, přihlášen skutečně na jméno, které udal strážníkovi. V kufru našli dopis, podepsaný ženou, o které policie věděla, že je hlášena jako nezvěstná. Další průběh vyšetřování je známý. Bažant byl usvědčen z vražd a popraven.

Bezpečnostně-preventivní služba vykazuje značné, veřejností namnoze nedocenené úspěchy. Ve skutečnosti nejsou nijak vzácné případy, že policie zpravuje o krádeži okradeného již tím, že mu dává k dispozici, co se mu ztratilo.

Tuto službu možno vůbec definovat jako automatickou, věcnou službu ochrannou. Tam, kde stráž odevzdává člověka přistiženého in flagranti dalšímu policejnímu orgánu, (v Praze zvanému: bezpečnostní oddělení), stýká se bezpečnostně-preventivní služba policejní s vlastní službou kriminální, to jest se službou pátrací. Pátrací služba vstupuje jinak v činnost jen na udání, buď se strany úřadu, či jednotlivce. Zákon předpisuje, že při udání o trestném činu osobnost udávajícího nikterak nerozhoduje. Pláč dítěte, jež potká četníka: »Maminka pořád spí a na čelíčku má červenou sodovku« (výpověď pětileté holčičky, jediné pozůstalé z rodiny vyvražděné vrahem-desertérem Sandnerem v Rockendorfu), je stejně závažným udáním o zločinu, jak rozhodnutí parlamentu o stihání ministra.

Službu kriminální čili pátrací vykonávají taktéž strážníci, podúředníci a úředníci. Na první pohled se liší od policistů tím, že chodí v občanském šatu. Důvod leží v povaze jejich služby. Jaká je, vyplývá ze staré, tradiční pražské anekdoty: úředník potká civilního strážníka někde v kavárně, kde strážník nemá co dělat. Komisař: »Človče, proč nejste ve službě?« Strážník: »Pane revírní inspektore, já službu dělám.« Úředník: ?? Strážník: »Pane revírní, já se zde podle předpisu chovám nenápadně!«

Tito civilní strážníci různých hodnostních odstínů (civilní agent, strážník, nadstrážník, tři stupně inspektorů, a potom úředníci, revírní či okresní inspektoři) nazývají se lidově detektivové. Jejich oddělení se v Praze označuje služebně římskou IV. Od toho lidový název »čtyřka«. Příslušníci se nazývají v policejním žargonu čtyřkaři, v gaumerské hantýrce »štyráci« nebo »čtveráci«.

Příslušníci této sekce kriminální jsou nositelé rolí v detektivkách neliterárních čili v policejní službě. K vůli úplnosti nutno se ještě zmínit o zpravodajském oddělení, jehož činovníci taktéž chodí v civilu. Zpravodajské oddělení je nyní částečně tím, čím bývala státní policie (politická) a ostatek se zabývá těžkou, nevděčnou a málo uznávanou službou protišpionážní. Jinak má na starosti osobní bezpečnost členů vlády a exponovaných či nepopulárních vedoucích politiků. A to nejen vládních, jak se obvykle myslí, ale skoro v mnohem větší míře politiků u vlády neoblíbených. O politickém významu takovéto ochrany (»když tě hlídám, tak také vím, kde jsi a co děláš«) zde nemá být řeč. S osobní bezpečností protivníků to však každá civilisovaná vláda míní opravdu poctivě, protože zločin, jehož obětí by se takováto osobnost stala, je laciným agitačním prostředkem.

O detektivech.

V prvé řadě je mylný názor literárních detektivek o tom, že teprve zločin uvede v činnost aparát policie. Při tom zapomínají či nevědí autoři detektivek, že i kriminální služba detektivní klade velikou váhu a vynakládá spoustu námahy na službu preventivní.

Vlastní služba detektivů je rozdělena na přesné obory. Při velkém policejním říditelství jsou detektivové zabývající se výhradně na př. ochranou pokladen či pátráním po pokladních lupičích. Železná schránka na peníze, pokud je příliš velká na

odnesení, se jmenuje »kasa«. Lupič, jenž se zabývá vykrádáním pokladen, se jmenuje »kasař« a podle toho i detektivům-odborníkům z tohoto resortu (ovšem v opačném směru) se říká: kasaři.

Již z tohoto příkladu je patrné, že každý obor zločinnosti vytvoří protiváhu s organizací odborné obrany policejní. Jsou kapsesní zloději, mezi detektivy je skupina »kapsařů«. Všechno co se týká hotelového života, patří do oboru Hotelové brigády. »Brigádýři« musejí znát všechny hotely svého obvodu, musí znát jejich personál a hlavně minulost personálu. Protože je na příklad důležité vědět, že portýr určitého »absteigu« byl za mlada kasařem. Praktický význam jest v tom, že hledá-li policie v tom hotelu kasaře, udělá bedlivou prohlídku, i když portýr se zapřísahá, že hledaný v hotelu nebydlí.

Důvodem portýrovy diskrétnosti není snad imaginární solidarita zločinců (o tom později), ale jistota, že ubytovavší se kasař ví něco na bývalého kolegu. Jinak totiž portýři a vůbec zaměstnanci hotelů, zvláště hotelů předposledního a posledního řádu, detektivům nelžou, protože se to nevyplácí. Polosvět je organizován zpravodajsky velmi dokonale. Udělá-li Hotelová brigáda z trestu za lež třikrát po sobě půlnoční razzii v určitém hotelu, může být vrátný jist, že bude mít čtrnáct dní prázdný hotel od hostů a kapsu od zpropitného.

Resorty, které předmětem své služby spolu souvisí, se spojují i personální unii v kriminální službě. »Kapsaři« jsou služebně velmi zadobře s členy mravnostní policie, neboť ochránci členek polosvěta si přivydělávají valnou měrou i kradením. Kdežto detektivové železničního oddělení (služba na nádražích, ochrana nákladních vlaků na seřadovacích nádražích, pátrání po vykrádacích vlakových pošt atd.), se nemusí starat o kasaře, zajímají se zase valnou měrou o kapsaře k vůli návalům na nádražích. Nejisolovanější kastou jsou ostatně vůbec pozitivní i negativní »kasaři«. Lupiči pokladen pohlížejí na všechny ostatní zločince velice s patra. Nejhorší nadávkou mezi nimi — za to teče krev — je: »ty se neumíš podívat ani na zobák (t. j. páčidlo). Ty tak ještě ozralýmu vytáhnout šrajtofle!«

Elitní oddíl tvoří »bankovkáři a bankaři«, to jsou detektivové, pátrající po výrobcích a šřítelích falešných platidel a falešných papírů. Tito úředníci mívají obsáhlé vědomosti bankovní vůbec a provádějí první pátrání při obchodních podvodech, než se knihy postoupí soudu a znalcům.

Všechny resorty se setkávají a ukládají své zkušenosti v pátracím (někdy také evidenční zvaném) oddělení. Kdo se dostane jako podezřelý či nařčený do styku s policií, dostane svůj spis. Jde-li o podezření či čin těžší, přijde člověk k daktyloskopovi, jenž pořídí otisk prstů levé i pravé ruky. Na to se klienta ujme fotograf, jenž pořídí tři snímky: en face, profil, (hlavu bez příkrývky) a pak poloprofil, při čemž má fotografovaný na hlavě kiobouk nebo čepici, podle toho co obvyčejně nosí.

Fotografie se pak třídí: jednak přijdou ke spisu, jednak se rozdělí do kartotéky, kde jsou otisky prstů a pak do kartotéky »podle oboru«. Ženy: tajné prostitutky (evidence proto, že tato kasta dodává nejvíc zlodějek), podvodné služebné (které nastoupí místo a buď druhý den zmizí s majetkem svých pánů nebo v noci umožní lupičům přístup do bytu), zlodějky trhové, podvodnice sňatkové (i to existuje), kuplířky, pokoutné porodní báby, a pod. Muži: Kasaři, půdaři (zloději kteří kradou z půd prádlo a pod.), sklepaři, násilníci, výtržníci, neplatící hosté, sňatkoví podvodníci, podvodní sběratelé inserátů, a pod. V kartotéce jsou také uvedeny přezdívky dotyčného, jména jeho přátel, přechovávačů a pod.*)

Cena těchto »alb zločinců« spočívá v tom, že poškozený, jemuž

*) Zároveň se tam vede v patrnosti zda je dotyčná osoba ve vězení či na svobodě.

se sbírka fotografií ukáže, pozná ve většině případů podvodníka či zločince.

Tento mohutný aparát, služba bezpečnostně-preventivní i služba kriminální, aparát vybudovaný do detailů a zapojený do mohutné, světové organizace protikriminální, je dílem tisíců neznámých úředníků, z nichž ne jeden prožil chvíle lidské hrůzy, z nichž by si našinec udělal »památku nadosmrťki«, aniž o tom kdo ví a aniž jej kdo odmění za služby, které prokázal nám všem.

Tato »neliterární úvaha detektivní« řekne o tom »neznámém policistovi« snad ještě víc.

Policijní síť je vybudována. Jak reaguje na zločin, a jak se zločinci ve skutečnosti chytají, o tom příště.

Gel.

Vladimír Sach:

Bude Brno městem výstav?

Nemyslíme, že několik kritických slov závěrem k výstavě soudobé kultury v Brně by bylo na škodu, hlavně když po dobu trvání výstavy samé kritika z pochopitelných důvodů mlčela.

Zdá se, že je velkým klamem, žijeme-li v Brně ve znamení hesla: výstava je mrtva, ať žije výstava!

Pravda, úspěch výstavy soudobé kultury, měřen oficiálními mírami, byl jistě veliký. O tom bylo již i v tomto listě psáno zpravodajem ústředního výstavního výboru. Byla uvedena číselná fakta s podotknutím, že čísla mluví pravdu. Ano i ne, a je povinností kriticky myslících lidí přehlédnouti čísla a pečlivě zkoumati, jak rostla. Bylo by snad lhostejno, jak rostla návštěva výstavy soudobé kultury, kdyby nebylo zůstalo po této výstavě dědictví, ohromné výstaviště s objekty a sadovými plochami, které bude nutno udržovati, a to hlavně z peněz, získaných pořádáním nových výstav.

Výstava soudobé kultury v Brně a výstaviště s jeho výstavbou byly věci, o nichž se v Brně úmyslně mluvilo jen vše dobré; v zájmu dobré věci, Velkého Brna, národní věci a jiných věcí tlumila se veřejná kritika účelnosti hlavního výstavního paláce, výstavby paláce brněnských trhů, výstavního objektu kino- divadlo-koncertního, přehlíželo se panoptikum Bafa-mamut-Absolon a mlčelo se o finančních nákladech architektonické výpravy exposic vědy s technicky zmrsknutým balkonem v rotundě, mlčelo se k podivnému jurování a objednáni výstavního plakátu, mlčelo se propagandě s nevkusnými prospekty, okopírovanými z německých vzorů Bauhausu. Byly by to skvělé prospekty pro slavnosti padesátiletého trvání Leipziger Burschenschaftu, ale byly nevhodné pro jubilejní výstavu čs. národa. Vážní lidé sice reptali, ale oficiálně nevystoupili. Nejdříve byly to i hospodářské důvody, které nutily k mlčení. Dělníci, živnostníci, obchodníci viděli v budování výstaviště příliv peněz do města. Zakladatelé výstaviště velmi často ukazovali, kolik nezaměstnaných je na výstavišti zaměstnáno. Byl to věru velmi drahý efekt! Budovat Velké Brno, druhé hlavní město státu, obchodní středisko, tepnu exportního života, vybudovat zemské hlavní město, nežli bude pozdě! Olomouc a Mor. Ostrava byla strašidla, a miliony, investované do výstaviště, to byla svěcená voda, kterou se strašidla zažehnávala. Pořadatelé z odboru pro vědu duchovou i technickou leckdy viděli ve výstavbě příležitost k obohacení sbírek svých ústavů na vysokých školách a tak rovněž mlčky přihlíželi k výstřelkům ústře-

dí výstavního, ať již byly takové či onaké. Kdyby se dnes obsáhly a zpracovaly všechny snahy, které se soustřeďovaly při budování výstavy soudobé kultury, byla by to trochu také exposice soudobé nekultury.

A přece měla výstava veliký úspěch!

Každý z nás, vážení čtenáři, ví, že pískáním a hlučením se zahání strach. Taky u nás v Brně jsme hlučeli, když jsme viděli, že je to s tou výstavou nějak nedobré. Návštěva výstavy — ten veliký úspěch, přepočítávaný na měřítko Národopisné výstavy v Fraze, výstavy Presa v Kolíně nad Rýnem — se vydupávala. Každý stav byl volán k vykonání národní povinnosti. Morava se burcovala pod heslem: ukažte Pražákům, jací jsme, — bičovaly se návštěvy výpočtem, kdo a z kterého kraje ještě na výstavě nebyl; když přišel na výstavu gazda od Trenčína, který byl půl roku v Americe, hlásila se v novinách návštěva ze zahraničí Mr. Hřišky, řezníka z Nového Chicaga. Potom začal pracovati zábavní výbor a uvedl na scénu několik skvělých podniků, které přivedly výstavě desítky tisíců večerních návštěvníků. Brňáci, ukažte, že výstava je vaše, to bylo heslo, které bylo podporováno ohňostroji, tancem na jezeře, závody krásek předměstí brněnských, dětským dnem, studentským dnem, dělnickým dnem, a lidovým vrcholem výstavy soudobé kultury bylo pečení celého voľa na rožni. Vším tím se podařilo zastříti skutečnost, že ještě měsíc po zahájení nebyla výstava ze dvou třetin obecnstvu přístupná, že některé výstavní publikace byly vydány těsně před koncem, že měsíc před koncem byly exposice zničeny spoustami prachu.

Klam je, myslí-li si někdo, že výstavu do podrobností organizovaly sbory odborníků, jejichž jména jsou uváděna ve výstavním katalogu jako členů výborů a odborů. V 70% byli to jen figuranti, pozvaní pro forma na nějakou schůzi, kde se jim oznámilo, co se udělalo. Co se ve skutečnosti udělalo, nařizovalo několik lidí zcela diktatorsky.

Miliony návštěvníků výstavy soudobé kultury v Brně jsou zcela nesprávně přičítány skvělé organizaci výstavy, propagaci a nadšení návštěvníků. Kolik skutečné propagační práce výstava vykonala, to uvidíme teprve r. 1929 na výstavě moderního obchodu. Pak se teprve ukáže, kolik kouzla tají v sobě »největší výstavní dvorany ve střední Evropě«, pak bude možné počítati návštěvníky, kteří přijdou, aby znovu popatřili na »nezapomenutelný obraz výstaviště s věže pavilonu brněnských výstavních trhů«, pak budeme podle počtu návštěvníků doceňovati význam centrálního položení Brna pro obchod a průmysl. Pro r. 1929 zůstane velmi málo z nadšení, které bujelo pro výstavu soudobé kultury v jubilejním roce, a počet návštěvníků výstavy moderního obchodu v r. 1929 bude skutečně vyjadřovati poctivost a účinnost propagace nejen výstavy nové, ale i výstavy soudobé kultury z letošního roku.

Musíme se při nazírání na výstavu v r. 1929 a na výstavy, které se budou pořádati v příštích letech, oprostiti všech šaleb a zkrášlovacích přídomek, které vykvetly v nekritickém prostředí výstavy soudobé kultury a jubilejního roku. Počítati s ohromným vzestupem a náhlým hospodářským rozmachem bylo by lehkomyšlné.

Výstava soudobé kultury byla velmi loyálně podporována brněnským tiskem, byla v hyperbolách vynášena i tiskem, který již dnes odepřel podporu výstavě moderního obchodu v r. 1929 s odůvodněním, že již nikdy ne-

bude podporovati systém, který vládl při výstavě soudobé kultury, a který opět začíná panovati již při přípravných pracích nové výstavy.

Nyní teprve můžeme uvážit celkovou situaci. Je snad každému jasno, že kritika nemá vyvolávat negaci proti novým výstavním podnikům, nýbrž má propagovat zdravé a objektivní nazírání na brněnský výstavní problém. Chceme-li řešit brněnský výstavní problém, musíme mluvit jednotlivě o:

1. Akciové výstavní společnosti,
2. Brněnských výstavních trhů a .
3. Výboru pro pořádání výstavy r. 1929.

(Snad se ještě bude i mluvit o výboru, který pořádal výstavu soudobé kultury, neboť pokud je veřejně známo, skončila prý výstava tato velikým aktivem, a přece i na účtu provozním je v jednotlivých odborech mnoho nedoplatků dodavatelům.)

Co je akciová výstavní společnost? Založena byla zemí Moravou, městem Brnem, obchodními korporacemi, brněnskými výstavními trhy. Vlastní výstaviště s nákladnými výstavními dvoranami (přiznejme si otevřeně, velmi nevhodnými v poměru investovaného kapitálu při zastavení prostoru a užitkové plochy výstavní), má desítky milionů bankovních dluhů a potřebuje velmi mnoho peněz na udržování budov a prostor výstavních. Udržování prostranství bude prý odevzdáno veřejnosti, totiž městu Brnu. Kdo zná omezenost prostředků, s kterými počítá městská zahradní správa v objektech, které již udržuje, ten si dovede živě představit, jak budou sadové úpravy okolí výstaviště vypadati.

Co jsou brněnské výstavní trhy? Ani vlastně není veřejně známo, zda jsou již obchodní spol. čnosti, anebo zatím stále jen zcela volným sdružením několika osob, pořádajících výstavní trhy na účtu zcela nekontrolovatelném a známém snad jen pěti jedincům. Vedoucí zásady tohoto podnikání je čistý zisk a zisk co možná největší. Brněnské výstavní trhy postavily si na výstavišti vlastní výstavní palác a mohou za jakési nájemné z místa pořádati vlastní podniky, těžit z nich a zcela vedlejší věcí je pro ně miliónový objekt výstaviště a jeho poslání. Zdá se, že brněnské výstavní trhy mají jen svůj vlastní obchodní zájem a že velmi málo budou přispívat k práci, aby Brno se stalo městem výstav!

A co je konečně výbor pro pořádání výstavy v r. 1929? To jsou lidé pozvaní snad vedoucími činiteli akciové výstavní společnosti, nebo brněnských výstavních trhů, snad Obchodní komorou, Obchodním gremiem, lidé rozvržení do odborů a neznající dobře ani základní prvky organizace podniku, který mají spolubudovati.

Vlastnosti uvedených tří prvků, které by měly zaručovat udržení brněnského výstaviště, jsou pochybné pro tak důležité hospodářské poslání. Aby se věci změnily, aby brněnské výstaviště se stalo platnou složkou hospodářského života celého státu, musí se organizace výstavního podnikání změnit. Celý dnes do nemožnosti komplikovaný problém musí být zjednodušen, jeho organizace musí být ujasněna, neboť jen tak nebudou se opakovati podivné případy sporů o odměny a platy funkcionářům, které jsou dozvukem výstavy soudobé kultury. Nemůže přece být mezi spolupracovníky tolik nejasností, aby bylo možno podávání desetitisícových účtů za práce, které druhými spolupracovníky považovány za výkony

čestných funkcionářů. Nelze podávat účty za cestovné a hotové výlohy a slevovat z nich po jednání s výborem celých 50%, nelze žádati náhrady za ušlý zisk ve vlastním podniku a podobně.

Vedoucí činitele v politických korporacích musí si uvědomiti, že odborníci nemají a ani nesmějí míti porozumění pro jalové systémy zastoupení podle politického klíče a musí proto přihlížeti k tomu, aby zástupci země a obce ve výstavních výborech byli lidé hospodářsky myslící a ne jen representanti. A bude-li reorganizace brněnského výstavnictví budována na hospodářsky a odborně solidních předpokladech, pak bude i zajištěno, že Brno se stane městem výstav. Bude-li se však žít v bludech úspěchů výstavy soudobé kultury, mohly by konce velkorysého plánu výstavního býtí smutné!

DOBA A LIDÉ

M. Pujmanová:

Rychle, rychle!

Descartes vyřkl slavnou větu: myslím, tedy jsem. Na dnešního člověka platí: jezdím, tedy jsem. Nemá pokoj, pokud nevystoupí na nějakou frkající a otrásající se mašinu, od side-carky po limousinu, podle kapsy, věku, postavení; pak se teprv cítí člověkem. Lidstvo dnes existuje v pohybu, tančíc, cvičíc, kopajíc, boxujíc, jezdic a lítajíc. Lidstvo běží. Ženy ustrihly vlasy, sukne, zahodily šněrovačky, předešly dětem, zbavily se každé tíhy, co překáží v pohybu a běží. Muži odhodili bříška, lýtka, řetízky od hodinek, tkaničky od podvlékaček, deštníky a důstojnost, a běží. Běží za penězi, za úspěchem (což bývá souznačné), za radostí. Musí chytře pracovat, aby mohli mnoho vydávat, i bavít se chtějí rychle. Božstvo doby je rekord, ctnost doby rychlost, disciplína doby simultaneism.

Rada lidí dělá dvojí práci. Spousta žen zastává vedle domácnosti a dětí placené místo a nemají proto doma nepořádek, ani nejsou hůř upravené. Umělci vlastně všichni provozují dvojí zaměstnání. Dopoledne úřad nebo kancelář, odpoledne kreslí a píšou. Většina hudebníků a výtvarníků vyučuje. Jsou kreslíci spisovatelé a píšíci herečky a herci-muzikanti. Znáť rozpětí (v menším formátě, moderní člověk je vůbec útlý) do renesanční všestrannosti. Kult úspěchu a žíjeň po radosti vymáhá i ctnost úsilí. I tato amorální doba má svou morálku, funkční morálku. Proti včerejší fundamentální. Nevěří se v nic, než ve vlastní schopnost: v to, co se dobře provede, co se pověde.

Lidská výkonnost se zmnožila. Auto, aero, telefon, radio, psací a počítačový stroj ji nejen podporují, ekonomisují a nesou, také cvičí a vybičovávají. Mluvílo a psalo se často již o tom, že kino vychovává rychlejší vnímavost, šofírování soustředěnost, telegraf a telefon přesné vyjadřování, psací stroj tempo v myšlení. Člověk, užívající strojů, naučil se nějak lépe, pozorněji a úsporněji zacházet i s motorem svého těla, zenergisoval je.

Někde jsem četla, že pokusné krysy, krmené prokrvenými psími svaly po běhu lépe prospívaly, než krysy, krmené svaly odpočatých psů. Nuže, toť heslo doby: prokrvit se pohybem, ne překrvit klidem. Místo silných

polévek, jež by vzpamatovaly mrtvého, lidé se zotavují masáží, místo do kostela jdou si pro duševní rovnováhu do tělocviku. Nikdy nebyly horší životní podmínky pro Oblomovy a neurasteniky, pro lidi stárnoucí, churavé, pomalé, ošklivé, vydrážděné, malomocné a smutné, krátce ať z viny či bez viny (kdo se ptá po pohnutkách, jen výsledky platí) méně schopné a asociální. Při dnešní, vědomě pěstěné, důsledně trenované bezohlednosti, v tom boxu, jako je život, lidé pěstního práva vyvíjejí surově zdravé instinkty a bezpečně větrí ránu; slabý člověk dráždí jak flýglovaná koroptev: nechat ji zakousnout aportujícím psem, ukrotit jí krček, když sebou ještě tluče. Podnes má společnost svoji Tarpejskou skálu, s které se svrhují nedochůdčata.

Nikdy nebyly horší životní podmínky pro melancholiky a katastrofální povahy. Podvedla ho žena? Oklamal ho přítel? Šlápli mu na srdce? Zlomili mu sebevědomost? Upadl v stihomam? Přestal věřit v lidi? Ten blázen. Co si toho všímá. Je to jeho vina, proč je podivín. Ať běhá tři dni na lyžích a nadýchá se kyslíku, však se z toho dostane. Ať si opatří lepší holku, než ta dřívější, však ho to přejde. Přečtete si módní referáty. Tragika se nenosí. Dnešní kamarádská rodina dlouho mladých rodičů a brzo poučených dětí, které ve třinácti dělají zdařilé vtipy na erotický život svých tatínků a maminek, je daleko spíš společná garáž, než domácí krb. Dnešní snadno k rozvázání manželství přestává být asyl a pojišťovna. Stárnoucí žena je rok od roku méně žádané zboží v konkurenci na bursě; je to jasné jak den; ať se podle toho zařídí; ať se chová tiše; ať je hluchá, slepá, nemá v pravou chvíli; stárnouti chytře, to znamená, zavčas se přidati k lidem proti sobě.

Nikdy, miláčkové, byt to znělo sebe groteskněji a sebe surověji, ani na to, umřít, nebyl nejvděčnější čas. Nejbližší na mrtvé rychleji zapomínají, z pudu ke zdraví, jednoduššího citového účtování a nutnosti, co žene dál, vydělávat a vydávat se. I mrtvého odvezou v autu a spálen jest a není, kam za ním vycházet do dušičkové plísně. Dříve truchlící nějak více měli času a kapitálu usadit se do slávy žalu v bytě plyšem tlumeném.

Nezdá se vám, že i na scény, výčitky a výklady měli dříve lidé hustší krve v méně větraných pokojích víc času a mrtvičného napěchování hádat se, než dnes? Podvádí muž, podvádí žena, jde jen o to, aby se navzájem nepřistihli; a oba jsou v lepší náladě, lehčí, k sobě šetrnější, s onou lichotnou hrdostí odjinud a shovívavostí k tomu druhému, o kterém se myslí, že to neví. V řadě manželství hraje se ta hezká hra na slepou bábu, a předejde se modřinám od škrcení, jak je dříve nadělali lidé upřímní, a opuchlým očím. Ženy ušetří pleť, muži komplikace při tom aseptickém zacházení, hladkém jak linoleum, a ono to jde; všechno je training; od čeho žijem v době světového názoru sprchy, jež pesimistu před použitím mění v optimistu po použití. Není-li sociální povinnost moderního člověka, být šťastný, aby nebyl druhým na obtíž? Příliš se střílelo za války. Dneska se z ničeho nestřílí.

Ale pod eskamotérstvím lidí, kteří spolu nikdy lépe nevycházel a nikdy si tak málo neznamenali (je tolik mužů a žen na světě a vzdálenosti se smršťují při stále větší rychlosti) pod celým tím autěním a jazzováním zejou místy černé jámy, kde se hýbou barbaři, uvězněné duše, základní lidé, kteří se nedají přemluvit. Nic

nechtějí slyšet o caroilu zacházení s lidmi, vyrovnávání se na padesát procent a simultaneismu. Jako ty Indiány, co tři měsíce chodí správně do americké školy a náhle to nevydrží a utečou, do smrti je tomu nenaúčíte. Neprodali by za vtip přítele, když je to jednou jejich přítel, a vzlykají ze všech sil, když je potká bolest a svoje štěstí brání vlastní kůží, kterou neprodají, a nebojí se, být k smíchu, když jde o vážné věci. Nedovedou si opatřit životní výhody, ale život si vyslouží, a kašlou na konjunkturu. Jsou to lidé mimo datum, netechničtí, nezařaditelní, lidská příroda.

NOVÉ KNIHY

Dr. Vávro Šrobar: *Osvobodné Slovensko. Pamäti z rokov 1918—1920.* Sväzok prvý. S dväma prílohami. 480 stran. 60 Kč, váz. 72 Kč. Vydal »Čin« tisk. a nakl. družstvo čs. legionárů v Praze. Senátor dr. Vávro Šrobar, bývalý ministr Československé republiky v několika jejich vládách, je nejvýznačnější a nejznámější osobností Slovenska. Celým svým životním dílem usiloval o jeho osvobození, a jeho budoucnost viděl v nejužší spolupráci se zeměmi českými a jejich duchovními vůdci, zejména T. G. Masarykem. Byl za tuto svoji činnost do války a za války žalářován, účinně zasáhl do revolučních příprav, stal se zástupcem Slovenska v předsednictvu Národného výboru a 28. října 1918 podepsal za Slovensko manifest Národ. výboru, oznamující konec Rakousko-Uherska a vznik samostatného československého státu. Kniha, kterou dr. Šrobar vydává, je první slovenská kniha o velikých událostech, z nichž se rodil československý stát, z nichž se rodilo osvobozené Slovensko. Opíraje se o své veliké osobní zkušenosti a také o podrobné znalosti maďarských a jiných pramenů (úředních i literatury), zachycuje dr. Šrobar v první a druhé části svých Pamětí maďarskou politiku od roku 1848 až do konce války, s jejím úsilím o pomáďarštění Slováků, a činnost slovenských politiků. Osvětluje tuto činnost z pramenů neznámých, tedy nově, a mnohdy více než překvapuje. V třetí části knihy, která je nejobsáhlejší, najde čtenář bohaté a podrobné vyličení činnosti Slovenské vlády, v jejíž čele dr. Šrobar stál. Obsazování Slovenska, jednání s maďarskou vládou, cíle maďarské propagandy, celý ten bohatý a spletitý proud událostí je zde zachycen z vlastního poznání autorova a na základě jeho obsáhlého archivu. Vnější vzhled zachovává kniha úpravu Pamětí presidenta Masaryka, ministra Beneše a senátora Soukupa, a v mnohém tyto knihy doplňuje. Paměti končí přesídlením Slovenské vlády z Žiliny do Bratislavy v únoru 1919. Druhý jejich díl, který autor vydá za rok, obsáhne údobí do prvních voleb do Národního shromáždění v roce 1920.

René Boylesve (člen Francouzské akademie): *Chlapec na terase.* Román. Přeložil Jar. Poch. 27 Kč. Románové knihovny »Proud« svazek 44. Vydal »ČIN« tiskové a nakladatelské družstvo čs. legionárů v Praze. V »Chlapci na terase« zachycuje Boylesve všechnu malichernost konservativní a maloměstské společnosti ve venkovském městě, nad nímž se tyčí socha básníka Vignyho. Dítě se zklamalo v nadějích do života, střetlo se ostře s tvrdou skutečností. V svém zmatku a své bezradnosti, z níž mu nikdo nepomáhá, hledá útočiště u sochy básníkovy a ptá se ho: »Co vidíš ty, jenž vypadáš, jako bys byl nad námi?« Boylesve bývá pokládán za spisovatele vyrovnaného klidu a kouzelné sladkosti. Forma jeho románů má opravdu tuto sladkost a tento milý klid. Ale horká vašeň jež vřela v srdci člověkově, dala jeho dílům i jeho »Chlapci na terase« plný život.

Příští číslo »Prítomnosti« (51.) bude z technických důvodů expedováno o den později.